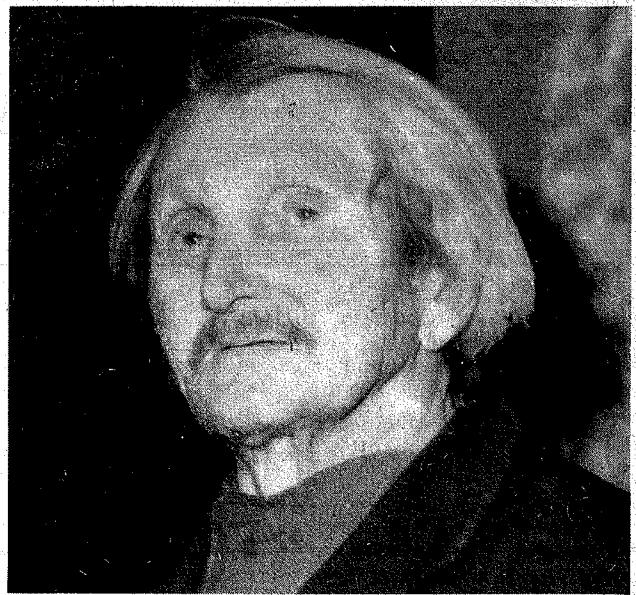
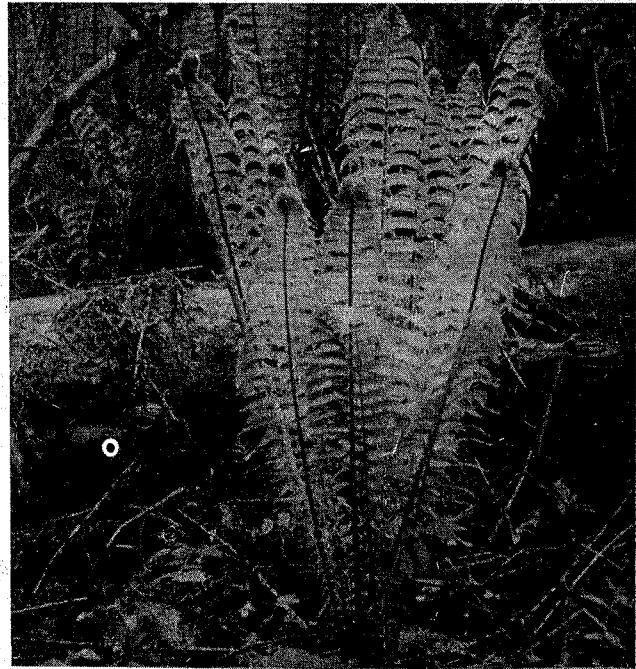

LADAKALNIS

1. Nerodyk į ménulį pirštu! — 6 psl.
2. Ar bus parke restoranas su gulbės kepsniu? — 13 psl.
3. Ne apie mergas, ale apie skripkas — 22 psl.
4. Tirpsmo vanduo — tai paslaptis, kurios nežinojome — 26 psl.

NUOTRAUKOSE: (IŠ VIRSAUS I APACIA) SIMAS — VYTAUTAS BABRAVICIUS; SALDUTISKIO DVARO ROMAI; PAPARTIS; KAVOLIUS JUOZAS GAIZUTIS IS MIKOLISKES KAIMO,
B. Šablevičiaus, P. Bilkičio nuotr.

TURINYS

„Mylimi lyg ašarų jovarai“. — Pokalbis su Vytautu Babravičiumi.	— 3 psl.	MŪSŲ PAMINKLAI. Elena Andrašūnienė. Palūšės bažnyčios paveikslai	— 18 psl.
Lašas po lašo. — Kreipimasis į polisiaus tojus.	— 4 psl.	Irena Šaltienė. Mokytojo žodis saugojo mus. — Apie mokytojo reikšmę Lietuvos praeityje.	— 19 psl.
Bronius Šablevičius. Gamtos apsauga — rakštis sėdynėje.	— 5 psl.	Algirdas Kulys. Metrologijos duomenys iš Minčios apylinkių.	— 19 psl.
Libertas Klimka. Ménulis virš Ažvinčių girtos. — Senolių pastebėjimai.	— 6 psl.	Aukštaitijos miestelių vardų kilmė.	— 20 psl.
Algimantas Šimkūnas. Taip lietuviui prijaukino bites.	— 7 psl.	Fotoetiudas.	— 21 psl.
Antanas Pupienis. Apie sielius ir sielininkus. — Tęsiame pokalbijį apie senovės verslą.	— 8 psl.	Valstas nuo širdagrąžia, — Apie smuklę meistrą Juozą Jauniški.	— 22 psl.
Algimantas Šimkūnas. Taip lietuviui prijaukino bites.	— 9 psl.	Bronius Šablevičius. Pečių gyveno, šulinys numirė. — Tragedija Mikalynės kaimė.	— 22 psl.
RETAI MATOMI. Bronius Šablevičius. Gražus parazitas. — Pavasarinė žvynašankė.	— 9 psl.	„Do i kūju bišķi padirbu“. — Pasakoja Mikoliškės kaimo kavolius Juozas Galžutis.	— 23 psl.
PIADAVIMAI. SAKMĖS. PASAKOJIMAI. — Ažvinčių krašto sakmės ir pasakos.	— 10 psl.	Bronius Šablevičius. Tik Joninių naktį čia ateik...	— 23 psl.
ISTORIJA. Mykolas Biržiška. Lietuvu žemės rytuose ir pietuose — religijų ir vietovardžių ribos.	— 10 psl.	Antanas Gasperaitis. Strazdų kaimelio švyturial. — Kazimiero Strazdo autografiija.	— 24 psl.
Laima Ribokaitė ir Audra Meldūnaitė. Lietuvos dvasia miršta kartu su kaimu. — Apie padavimų ir sakmų karalių Liudviką Dubaką.	— 12 psl.	VERTA ŽINOTI. Naujienai apie vandenį — 59 metai. — Sunkiojo vandens potiekis žmogaus organizmui.	— 26 psl.
Bronius Šablevičius. Gulbių vaigytų draugija. — Gulbių paplitimo parke problema.	— 13 psl.	Rytų Lietuvos kaimo statybiniai terminai žodynėlis.	— 27 psl.
VOLUNGĖ. Aukštaitių eilės ir proza.	— 14—15 psl.	Kas darosi su putpele? — Putpelių išnykimo pavojus.	— 27 psl.
ZMOGAUS EKOLOGIJA. Tik septyni žingsnių. — N. Semionovos netradicinis gydymas.	— 16 psl.	Vytautas Aleksiejūnas ir Steponas Develkis. Saldutiškyje, anapus Labanoro. — Saldutiškio dvaras ir parkas.	— 28 psl.

„Mylimi lyg ašarų jovarai“

Snekamės su dainų kūrėju ir atlikėju Vytautu Babravičiumi, liauduje dar vadinamu Simas. Nemaža dalis jo sukurtų dainų yra gamtos ir žmogaus santyklių tematika. Su gerbiaisim Simu kalba Vytautas Juodagalvis.

V. J.: — Gerbiamas Vytautai, nacionalinio parko savoka Tau nėra tolima. Koks pagal Tave turėtų būti nacionalinis parkas?

V. B.: — Pirmiausia — visuomenės nuomonė yra labai svarbu, bet tai gali pasakyti tiktais žmonės, kurie žino, kas tai yra nacionalinis parkas, ką norima tuo pasakyti, parodyti arba padaryti. Man atrodo, kad vienu iš esminiu reikalavimui turėtų būti tai, kad jaime dirbantys žmonės žinotų, ką jie turi. Cia jeina viaskas: vietovardžiai, legendos, faunos ir floros rūšys. Po metų galime daug ką per nežinojimą prarasti. Juk rašo, kad kiekviena minutė pasaulyje žūsta kelios rūšys gyvūnų. Ne išimtis esam ir mes. Tuo labiau, kad Europos kryžkelėj gyvenam. Ir dar tokia „dovanų“ turim — Sniečkaus atomine. Neužmirškime, kad biurokratai dar tebegraso mūsų gamtai. Vyksta tie patys susidorojimo metodai. Vienoje savo dainavau: „Jūs esat fauna, kuri šlamščia flora“. O grižtant prie klausimo, koks turėtų būti parkas, labai daug priklauso nuo parko administracijos. Taigi, kokie bus administratoriai, toks bus ir parkas.

V. J.: — Kuo, Vytautai, Tau yra gamta?

V. B.: — Žmogus tam tikrame gyvenimo tarpsnyje pradedi susimąstyti. Tai, matyt, natūraliai užkoduoja genose. Pradedi suprast, kad tu, žmogau, esi gamtos dalelytė ir kad tavo broliai ir keturkojai, ir medžiai. Jaučiu, kad nesu vienas šitam pasaulyje. Esu tarp jų. Jie man — lygiaverčiai. Trumpai drūtai: aš gerai jaučiuosi gamtoje. Galu gale — esu kaimo vaikas. Vienoje mano dainų yra tokie žodžiai: „Nuo mažens buvau susietas su gamta ir jos grožiu, dabar aplinkui daugiau aukščiu pilkos sienos, teka, leidžiasi saulė už jų“. Tai negeras jausmas. Vienintelis mano prioritetas prieš virus kitus — gimiau kaimo. Ir dabar kaimo su vaikais pasišneku, sakau jiems: „Tu es labiau apdovanotas už miesto vaiką, kuris tiktais ant asfalto, dulkėse auga. O tu jauti metų kaitą, jauti natūralius gamtos garsus: gandrų snapų kalenimą, gervių klyksmą rudenį, vyturių čirenimą pavasarį“. Miesto vaikas daug metų to negirdi: i troleibusą — ten visai kiti garsai, į mokyklą — vėl kiti garsai.

Man gamta yra gyvenimas, neatskiama gyvenimo dalis. Ir noras yra: nuo kaimo neatitinkanti.

V. J.: — Ką galėtum pasakyti gamta-saugine tema iš savo gyvenimo patirties?

V. B.: — Prisimenant praėities dienas, galima apibendrinančiai pasakyti: vienas iš būdų pakirsti mūsų šaknis buvo totalinė melioracija. Miniatūring, gražią ir ivairią Lietuvą su visom sodybom, sodais ji praktiskai sunaikino. Konkrečiai: ištiesinti upelius. Liko grioviai, kanalai. Taigi, kokia jie žalą atnešę? Galbūt laimėti hektarai. Bet per juos sunaikino florą ir

fauną. Motina gamta yra taip sutvariūsi, kad upės turi būti vinguotos. O vinguotose upėse vanduo teka pažažu. Tas vanduo išyla ir ten gali būti visokios nerštavietės. Melioracija ištiesino mažus upelius, srovė didžiausia ir nėr kur neršt. Vėl — ežimas prieš gamtą. Dėl melioracijos buvo gamtoje sutraukti ir nematomai saitai. Žmogus, išskeltas į gyvenvietę, jau neįaučia to magnetizmo gamtai. Visai kitas dalykas, kada tu basom kojom eini takeliu, Tavo kojom išmintu takeliu. Tas takelis šildo tave. Dabar tas jausmas atimtas. Atrodo menkniekis. Ne, čia ne menkniekis. Iš tokiu dalelyčiu susidaro mozaika, didysis portretas. Visa tai išrauta, pakirsta. Nenorū kaltint vien tik melioracija. Cia globalinė politika: viską stambinti, vaikytis planu, rodikliu, nepaisyti žmogaus, kuris paverstas baudžiauniuku, net vergu. Kur matyta: tu net negali išskelti iš to ūkio! Ir per prievertą prilaikomi žmonės susitaikę su prieverta. Nuo tada kaime suklestėjo minčis: kad tik vaikai nelikty šitame purvynė. Tai visi i miestus išsibeldė. Nors dirba ne pagal savo pomėgius. Vadinasi, jie daug kur atgrubanagiai, atbulom rankom daug ką dirba, by tik kaimi nelikti! Taigi ištisos kartos nuskriaustos per tą ekonominę politiką. Ir visa tai susieta su gamta, kurios niekas nepaisė.

V. J.: — Esi sukurės daug dainų apie gamtą. Koks ryšis tarp gamtos ir muzikos?

V. B.: — Gyveni žmogus normaliai: paisai moralės, etikos, žvelgi, kaip jos paiso kiti ir visa tai persikelia į muziką, į dainą. Pavyzdžiu, apie sodžiaus jovarus dainavau. Ir vėl — koks absurdas: laimėti 2 hektarai žemės, bet sunaikintas raistas. Aš duodu 100 proc. garantijos, kad ir ši pavasari ten būtų atskridę antys. Jei pats gyveni kaimo, tai žinai, kad iškėlus inkilą, kiekvienais metais atskris tie patys varnėnai arba jų vaikai. Kaip ir gandras atskrenda į savo gandralizdį. Va ten mes iš vienos sparnuočių šeimynos atėmėm namus — sunaikinom raisteli. O varlių, varlelių kokių ten būdayo! Apyniai senų senoviški. Niekas jų nepasėjo, nekryžmino. Bet kokie nuostabūs! Gal ir kažkoks tai augalėlis, kitur neaugantis, irgi buvo sunaikintas. Dabar nejauku tenai; akies vyzdys atsiremia į nieką. O ta dirva palikta erodavimui. Taigi konkretiai per muziką, dainą pateiktas žmogaus elgesio su gamta pavyzdys. Toks vinčiuotas būtu mano atsakymas.

V. J.: — Žmogus žudo gamtą, tuo pačiu jis žudo save. Kokia išeitis iš šios šetoniškos karuselės?

V. B.: — Tai kardinalus klausimas. Ir čia reikalinga proto energijos idėt. Pavyzdžiu, tiesiamos naujos magistralės. Kaip Via Baltica Helsinki—Vilnius. Ką tai reiškia kelias? Tai — viena iš komunikacijos priemonių. Geras kelias — suauptome laiko, vadinasi, daugiau padarome. Bet dėl

šito greitkelio atitinkamai praradome žemės. O juk tos žemės mums niekas nepridėjo. Istorija liudija, kad iš mūsų žemes visą laiką tik atiminėjo.

Nežinau, ar pavyks Lietuvai tapti Sveicarija, t. y. turistine valstybe be pramonės. Mus per prievertą iutraukė į pramonę. Galėjom tiktais arti dirvo-nus ir klausytis vyturių giesmių. Ir to pilnai užtektų. Tai ką turime — nuostabus lopinėlis. Galėtumėm tapti klestintinė turizmo šalim, Siaurės rytų Sveicarija. Tačiau jau turime judosišką pavyzdį: tokiam nuostabiam krašte pastatyta Ignalinos atominė! Tai ar „žydi“ tas kraštas turistais, atvykusių žmonėmis? Jau „nežydi“. Galima buvo viską sutvarkyti taip, kad šis turistinis kraštas neštų naudą. Betgi kad nebéra prasmės tvarkyt, kada jau pastatyta tokia „dovana“. Skausmingas, tragikomiskas dalykas, kad nacionalinio parko pašonėje yra elektrinė! Aš jau minėjau: reikia žinoti ką mes turime. O žinant, galima dėti pastangų, kad išsaugotume tai, ką turime.

V. J.: — Kokas, Vytautai, Tavo požiūris į medžioklę?

V. B.: — Esu syki šovės. Tai buvo Sibire, mūsų koncertinės viešnagės metu, ir sužedžiau sparną margam paukščiu, regis riešutinę ją vadina. Bet dėl to jaučiu kaltę ir daugiau niekada nepakelsiu šautuvo. Juk visko pasitaiko gamtoj; sužieštą žvėri nušauna, kad nesikankintu. Bet daryti iš to pramogą, patenkinti žudymo instinktus? Manyje to nėra, mano giminėj štoto nebuvo. Šiuo klausimu mano pozicija tokia: aš nesmerkiu tų, kurie medžioja, bet mano nuorona apie juos negera. O pas mus medžioklę klestėjo. Moksladraugiai sakydavo: „O medžioklę! Tai puikiausias dalykas visokiem kontraktam, proga gauti trąšų, technikos ir t. t.“

Pradžioje mūsų pokalbio sakiau, kad gyvenu tarp savo brolių ir seserų keturkojų, sparnuočių ir todėl negaliu jų žudyti. Yra Visagalis Viešpatys virš mūsų, kuris paleidęs gyvybę žino, kada ją sustabdys.

V. J.: — Ka patartum mūsų leidinio tobulinimui?

V. B.: — Jūsų leidinys turėtų būti žinomas, skaitomas, tiražą kad turėtų ir kad jis žmoguje pamažu naikintų medžiotoją, tą plėšrūjį žvėri. Jeigu bent šimtas žmonių susimąstys arba atsiliaips kitom kartom, ir tai jau gerai.

Dar truputį konkretiau apie tą kaliną — Ladakalnį. Jo nemačiau, bet norečiau pamatyti. Ziūriu į tai patriotiškal, tačiau Lada... Yra tokios mašinos „Lada“. Arba pradėkim nuo kito dalyko: „Latvija“ — mikroautobusas. „Gde on proizvoditsa? V Latvii. Eto Riga. Pri-baltika — eto Latvija“. Va taip per šitą „Latvija“ įkalė masėm, milijonais: „Otkuda? Iz Litvy. A eto Riga!“ Dar grįžtai prie tos „Lados“: jos pasauly žinomas kaip pigūs automobiliai.

O Lada yra mūsų vardas. Jis mums — šventas. Bet istorija taip lėmė, kad susikryžiavo keliai ir stipresnėji pasi-ėmė. Todėl reikėtų ir Lada ir kitus vietovardžius plačiau aiškinti, nes tai mūsų šaknys ir neturime duoti jas iškirsti.

Lašas po lašo

(...ir akmenj pratašo. Tai todėl, kad lašai vis nauji, o akmuo vis tas pats.)

Yra legenda apie apdovanojimą, kurį sau užsiapręše šachmatų išradėjas pas seino ves indus valdovą Sironą.

Isakyk, o galingasis valdovė, kad man padėtų ant pirmojo šachmatų lento langelio vieną grūdą, ant antrijo langelio — du, ant trečiojo — keturis, ant ketvirtojo — aštuonis, ant penktoko — šešiolika, o ant gatulinio langelio (šešiasdešimt ketvirtojo) — tiek, kiek bus po paskutiniojo padvigubinimo.

Galingasis valdovas neišmanė aritmetikos ir nusikvotto įšminčiu: Tik tiek! Tai pusmaišiukas grūdų. Bet aritmetiko kitaip. Ant paskutiniojo langelio būtų reikėjė padėti aštuoniolika trilljonų keturis šimtus keturiashdesimt šešis tūkstančius septynis šimtus keturiashdesimt keturis bilijonus septyniashdesimt tris tūkstančius septynis šimtus devynis milijonus penkis šimtus penkiasdešimt vieną tūkstantį šešis šimtus penkiolika (18.446.744.073.709.551.615) grūdų. Tai, skalytojau, visai nejuokliai. Pabandykite. Jau ant 25-ojo šachmatų langelio turėtumėte padėti... 93.554.432 grūdus.

Ta lengva patikrinti kompiuteriu. Vadinas, tiek grūdų, kiek jų reikia „padėti“ ant šachmatų lento, nėra buvę visų to meto valdovų ir paprastų žemdirbių aruoduose visose Žemės karalystėse.

Tarkime, šį baisų eksperimentą atliekame nesukubėdami. Šiandien padėjome vieną grūdą, rytoj — 2, poryt — 4, 64 — visus 18.446... ir t. t. grūdus. Jei koks nors dydis pastoviai padvigubėja per vienodus laiko tarpus, tai, sakom matematikai, yra didžimas matematine progresija. Bet prie ko čia lašas po lašo?

Turistų ir poilsiautojų kiekis populiarose vietose auga aritmetine progresija. Dar prieš 4–5 metus iranksčiau sakydavo: darbo žmonėms posavaitės darbų reikia pailsėsti. Ir, žinoma, gražiausiose paežerėse ir paupiuose. Kas nors iš „darbo žmonių“ jūčia ugnele. Pernai laužų buvo 100, šimt 200, kitamet — 400... Kas bus po 10 metų? Prisiminkime grūdelių dėlio Jim!

Kažkoks niekadėjas (nešmanėlis, nesusipratėlis, ikenkėjas) sudaužė stiklo buteli. Tegu jis bus vienas iš 50 praėjusių. Bet jei per miš-

ką ar paežerėmis, paupiais praejo ilsdamiesi(!) 5 kartus po 50? O kitamet praeis 10 kartu po 50? O dar vėliau? Beje, stiklo šukų archeologai rado senovės šumerų gyvenamose vietose. Sukės, žemėje išgulėjusios daugiau nei 4000 metų, išliko aštrios lyg šiandien dautytos. Taigi taigi.

Turistai praeina praeina, o miškas tais pats ir tas pats. Dabar tokis laikmetis, kai nėra kada galvoti apie tokius „niekus“ kaip stiklo šukė ar laužas nenustatytoje vietoje. Bet palaukitė: už nekultūrinę, barbarišką elgesį gamtoje teks sumokėti. Jau dabar gamta pateikia žmonėms sąskaitas ir keršia užnuodytu majstu, oru, vandeniu, neįgydomom ligom, išsigiminiams. Tačiau tai niekis, paliginus su tuo kerštui, kurį gamta ruošia ateities kartoms, t. y. jūsų vaikams, kuriuos jūs taip mylite. Kai jie suaugus ir patys iems leisti atžalėles, tai jos suras praeities, dabarties ir dar busimus mūsų eligimosi gamtoje rezultatus. Sékmės visiem!

(Tik nepamirškite paprastos aritmetikos: Šiandien grūdelis vienas, o po savaitės, o po metų...)

Redkolegija

I. SIMONIENĖS pieš.

ŪKININKAI

Statybininko ABC

* Kad namuose nebūtų perdaug drėgna, reikia teisingai iurengti jų pamatus. Pats aukščiausias gruntoji vandens lygis turi būti mažiausiai puse metro žemaičiai pamato pagrindo. Tarp pamato ir sienu baltina pakloti du sluošnius tolį arba kokios kitos drėgmės nepralaidžios medžiagos.

* Istiklintas langų paviršius turi būti ne mažesnis kaip viena aštuonoji grindų ploto.

* Geriausiai saulė apšviečia kambarj, kurio langai yra pietrytinėje arba rytinėje pusėje.

* Tinkuoti naujai pastatyta namą galima tik po to, kai pilnai nusėda — po metų ir daugiau.

* Per blogai sukaltais medines grindis į kambarj patenka šaltas oras. Be to, per plyšius grindyse po komis patenka vanduo ir šiukslės, kurios po to ten genda, teršamos kambario orą.

Verta žinoti

Radioaktyvi mėsa išplaunama

Cernobylio katastrofa taip išodrino radionuklidais žvérių ir naminų gyvulių rau menis, kad tokia mėsa tapo netinkama maistui. Tačiau SSRS MA Evoliuciinės morfologijos ir gyvūnų ekologijos instituto specialistai rado būda, kaip dezaktyvuoti (nukenksminti) radioaktyvią mėsą. Bandymams buvo imama sūdyta šernų mėsa ir plaunama vandentiekio vandeniu. Radioaktyvus cezis išsipluna, keičiant vandenį kas 3 valandas. Tokiu būdu per 24 valandas cezio kiekis mėsoje sumažėjo dešimtis kartų. Bandymus atliko su jvairaus paruošimo sūdyta mėsa, be to, su jvairiu jos užterštumo dydžiu. Visais atvejais rezultatai buvo pakankamai efektyvūs, bet geriausieji gauti, plaunant mažus mėsos gabalėlius — 20—30 g svorio.

ESU įstatymu, o ir šiaip žmogiškosios moralės išmokytais gerbti Gamtą ir net ją saugoti. O kai matau Jos naikinimą, nikojimą — kartais ir vakarienės kramtyti nebesinori. Esu ellinė vi suomenės lastelė — pil-

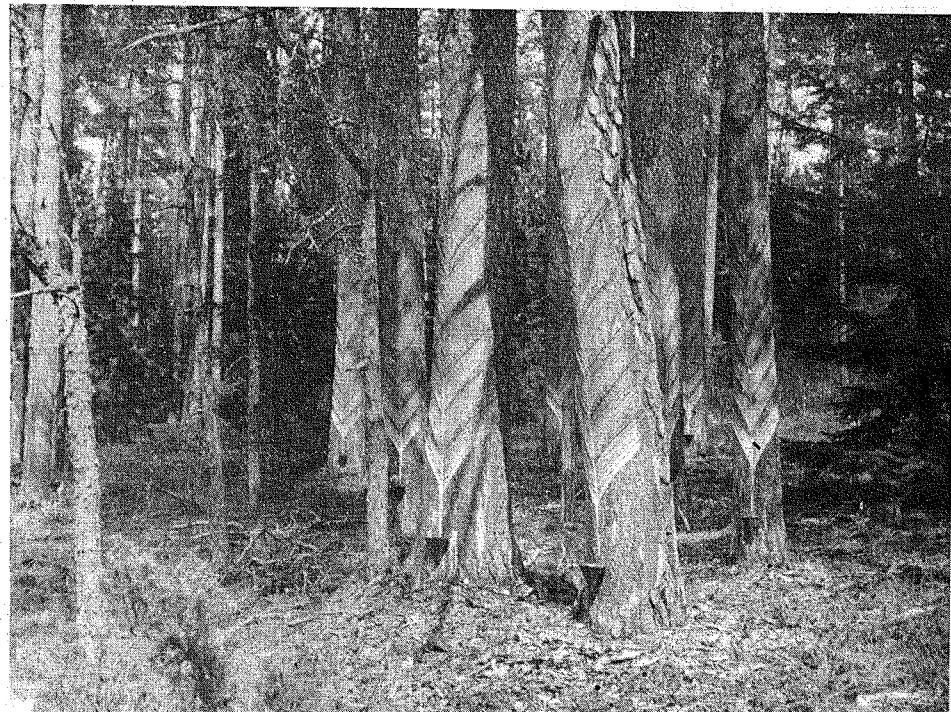
tanikai iš Mokslo Akademijos rado 57 rūšis retųjų augalų. Mokslininkai išsirūpino, kad tą miško lopinį anuometinė Lietuvos Ministrų Taryba 1960 m. paskelbtą draustiniu. Nežiūrint į draustinio turus, gamtos tyrėjai nebe-

apsaugos taisyklės čia, regis, negalioja. Išsaugoju nepažymėta nė viena pušis. Kad ir dėl uoksų ar dėl lizdų. Jie nežinomi. Todėl, kad nėra naudos žinoti. Nuo tokio žinojimo tik naujos problemos... Zoologiniame draustinyje

staf pažaibavę už stalo, išdumėme „i vieta“. Girijoje komisija lengval įrodė, kad mano skelbtai skaičiai tiesiog šmeižkiški. Tada padariau atradimą: tai, kas parodyta miškotvarkos schemose — tai ne tas, kas tikrovėje, o spal-

Bronius SABLEVICIUS

GAMTOS APSAUGA — RAKŠTIS SĘDYNĖJE

kas žmonių egzempliorius. O, kad būčiau premjeras, prezidentas ar ministras Trenččiau kumšiu (kol kas) įstačia: „Gerbūk ir vykdys savo valstybės įstatymus, negriauk gyvenamosis aplinkos!“ Ir negriautu. Dabar gi — rašau tik straipsnį, už kuri tuo gausiu per galva. Taip buvo ir ankščiau, bet ne pastmokiau. Todėl, kad einu per mišką, žinau, kas ten gyvena ir kas tu gyventojų laukia.

Yra toks Kanio botaninis-zoologinis draustinis Labanoro girioje. Jam išskirta 2528 ha. Tai 4,8 proc. bendro girių ploto (52.306 ha). Draustinių supa ir Jame pačiam supasi medynai, dažnai už mane jaunesni. Enciklopedijos rašo, kad girių sudaro: jaunuolynų 44, pusamžių medynų — irgi 44, pribrestandžių — 8 proc. (Siuos 8 jau galima pavadinoti mišku). O brandžių medynų — vos... 4 proc. Nebéra laiko miškui tuščiai oštū — reikia pagreitintai nauda duoti. Draustinyje dar yra pribrestandžių ir net brandžių medynų. Už tai Jame išskirta kurtiniai, teterviniai, ereliai, tripirščiai geniai, pelėdos. Pelkutėse ir raište lyje stypčioja gervės. Bo-

rado laiko čia dirbtini rėguliariai, nebetyrė miško ekosistemos. O miškininkai laiko surado. Jie įniko į pušų sakinimą ir kirtimą, ten, kur draustinio gyvūnija, turi geriausias gyvenimo sąlygas. Varvinti smala iš gyvų pušų — tai ruošti jas iškirtimui. Kartu kirsti visus ten esančius kitus medžius. Nuotraukoje matosi, kas ruošama draustiniui jo centrinėje dalyje. Sakinimas vyksta jau 7—9 metus. Už metu, kitų miškų nušluos nuo žemės. Plynai. Plikai. Tada per plynes ropos traktorius, išars vaga, sodins eglui ar pušu sodinukus. Kai jie paaugs, juos nugrauš briedžiai, kiti išdžiai, bēgs metai, vēars, vēl sodins, vēl nugrauš... Kur tos „ateinančios kartos“, kurios vēl matys čia gražū, tikrą mišką? „Miškas auga tam, kad jis kirstu“ — sakuo miškininkai. Taip, bet draustinis išteigtas tam, kad miškas čia BUTU. Ir toks, kokio nori globos prašanti gyvūnija. Kitai draustinius — melas ir demagogija. Plynai ruošiamasi kirsti 82, 87, 88 kvartalus — vertingiausią biologiniu požiūriu draustinio dali. Pušys nusakintos net Kanio ežero krante. Jokios

palaipsniui nelieka vienos stambiem paukščiams, nes nelieka tinkamos aplinkos. Bus iškirstos net dekoratyvios, pagarbą keliančios pušys. Išlieka Kanio aukštaperkėje (147 ha) neužaugos pušelės, mat iš juo net ir į kelnes dėdamas, saku neišspausi. Taigi, tegu auga, padékdie, tam jūsu draustiniui! Nežinau, kiek ha iškirsta 83 kv., bet žinau, kad ten laukas. Tikras laukas. Iškirsta prieš 10—11 metų. Plyni kirtimai (dvie biržes) yra 81 kv., o likusi jo dalis dar nerusakinta, nes plynai iškirtus penkis kvartalus vienoje vietoje — hm... Ilgal galiu vardinti kvartalus, kuriuose medynai jauni ir labai jauni. Tiesa, juose gyvybės irgi gausu: zylė, kikilis, tai drujelis, tai vabalas, o jau uodus uodus! Tikras draustiniškai. Tačiau net strazdas tokiuose sklypuose neper. Nusileidžia gervės. Jos nori rasti saugų prieiglobstti. Norėti niekas nedraudžiai!

Karta (1986 m.) parodžiau Ažvinčių girių plynu kirtimų apimtį spaudoje. Paėmiau miškotvarkos schemą, sudėjau skaičius net po kablelio. Pakilo vėtra. Atlékė komisija iš Vilniaus. Visi, gau-

voti piešinėliai tokiems naivuoliams kaip aš klaidinti. Todėl dabar niekur neieskau skaičių. Kam jie? Draustinis arba atlieka savo paskirtį, arba jis popierinis. Miško projekto autorai, pasirėmę skaičiais, „irodys“, kad draustinis yra tvarkomas krikštoliškai teisingai. Prieš skaičius ataskaitose tu, eilinis, esi bejegis. Be to, aš ne miškininkas. O tai jau rizikinga kištis į šventą miškų kirtimo reikalą. Vštieč matau: nebus miško, nebus čia ir draustinio. Ir nusi... švilpt į „argumentuotus“ skaičius, nes jau nuolynuose draustiniu nėra ir nebūna. Draustinyje reikia bent 50—60 proc. brandaus miško.

Apie gyvūnijos ateitį draustinyje ir dabartinę jo būklę informavau imonės „Miško projektas“ ornitologai, beje, labai palankiai nusiteikusi globoti paukščius iš Raudonosios knygos ir Aplinkos apsaugos departamento. Žiūrėsime, ar dėl blogos gamtos apsaugos būklės tikrai negalime ramiai kramtyti vakarienės, ar tiktais honorus už knygas apie puiškai gamtą pasiimti temokame.

Autoriaus nuotr.

Libertas KLIMKA

Gamtą pati parūpino žmogul, laikrodžių tik stebėk Mėnulio išvaldžią! Tris parastasis jis bemaž neįskiečia: tris naktis — pilnas, tris — delčia; tris — jaunas ir jo danguje išvis nematyti. Mėnulio kalendorius yra pats archaikiausias — siekia net 15—20 tūkstančių metų, senojo akmens amžiaus — paleolito laikus. Tačiau Mėnulio fazų ženkliai, išraižyti ant kaulinių akmens amžiaus irankių. Pirmynkstel žmoniui bendruomenei užteko laiką skirstyti nedideliai tarpaist savaitėmis, mėnesiais. Išeldami į medžioklę, genties vyrai galėdavo susiartinti, kad griši į stovyklavietę, kai Mėnulis sudsilis ar taps pilnu. Tiki nuolat stebėdami gamtą ir gerai ją pažinę, žmonės, gyvenę tol nuo pusiaujo, vidutinio klimato sąlygomis, galėjo išsigelbėti nuobado, šalčio, kitų negandų.

Iš štai kas nuostabu — protėvių kelly, tūkstantinečių senumo išmintis siekia ir mūsų laikus. Gražiai lietuvių tradicinėje kultūroje persipina senojo Mėnulio ir vėlesniojo žemdirbystės bei fenologijos kalendorių palikimas. Mėnulio kulto atidai ryškūs papročiuose, tautodailėje: puspelnėlių regime stogastulpiai viršunėse, jauno Mėnulio prašoma svelkatos, iš jų fazes atsižvelgiant, o sodinam ir sėjant, o dainose vis kartojamas Mėnulio skaičius „trys“.

Kodėl mūsuose tokios gyvybingos senos kalendorinės tradicijos? Prisimintina, kad nelabai dosnios gamtos kraštė greta žemdirbystės svarbiu pragyvėntimo žaliniu ilgai išliko medžioklė ir vaisių rinkimas. Ypač karu ir neramumu laikmečiais, kada derlius būdavo priešo sunaikinamas. Gal išskirtinė pagarba Mėnuliui teikta ir dėl jo mitologijos ryšio su protėviais: tuk sakmėse jis yra našliaučiu globėjas.

Pravartu žinoti tikslią Mėnulio kalendoriaus sistemą, kuria naudojo mūsų prabociai. Tada geriau suprastume jų gyventimo būdą, gebėjimą bendrauti su gamta, sukurtu dainų, pasakų, sakmų, mislių ir ornamentų prasmę. O žemės ūkio darbus tvarkytį pagal Mėnulio fazes būtū naudinga ir šiandien. Saulės ir Mėnulio tarpusavio padėties išties veikia visus gyvybinius procesus žemė-

je. — Ji lemia milžinišką potvynio bangą vandenynuose ir jūrose, kartu ir svyru tekejimą augalo skaidulomis.

Dar Mėnulis moduliuoja kosminį spinduliu srautą, krintanti į žemės paviršių. Apie ši poveikį deja, kol kas mažai ką galima pasakyti. Neabejotina, kad jaunas Mėnulis skatinā augalo daigumą, stebimasi aukštyn, lapu-

tiesia" akimi; jeigu kaire pamatyti — nesiseks. O pirštu rodyti į Mėnulį užginta. Dar patariama, pamačius jauną, sukalbėti tris kart „Sveikai Marija“. Skaičius trys — pačios archaikiausios skalčiuotės pagrindas, kiles dar akmens amžiuje iš Mėnulio fazų, kurios tris naktis: žymiai nepakinta, stebėjimo. Taigi, Mėnuliu rodyta baiminga pagarba. Nuo jo šviesos saugota vaiko sveikata ir suaugu-

ir sienos. Gyvull i tvartą gerai įvesti priešpilhy. Kiaulė dažniausiai pjauna pilnatyje arba senagalyje. Mėsa tuomet būna minkštai, o lašiniai nerūdija. Jei dar patalkys, penktadienį, t. y. gerai laikysis, nes ir kirmelėm pasnickas. Siam darbu kažkokėl netinka trečiadienis ir šeštadienis. Nepavyko išklausti žmonių, kodėl šios dienos minimos gražioje mišlėje apie Mėnuli: „Seredoži, subatoj gime dievo Kumeliukas auksinėm kamanom, sda brinėm patkavom“. Etninės kultūros specialistai žino, kad kumeliuko ir jauno Mėnulio gretinimas yra labai archaikas: žiemos viduryje danguje pasirodžius siauram pjautuvukui buvo švenčiami Kumeliuko krikštai — senieji Nauji metalai.

Ka dar reikia daryti pilnatyje? Pasisodinus tada agrukus, jie „nepūsta žydė“. Kitis sodinės po trijų dienų, kai stoja jaunas, tada greičiau auga. Kopūstai skanesni, sudėti į statinę pilnatiess metu arba delčio. Bulvės, delčio sodintos, būna miltingesnės, sukrejančios, ne tokios skystos. Tiki dangus turi būti tuomet pilnas kamuolinių debesų. — „krūmuotas“. „Daug debesų — daug pakaso“, — sako ažvintiskai.

Delčiagalys geriau nieko nepradetė! Nei audimo, nei gyvulio „pinkimo“. Apie menka žmogelių net sakydavo: Gal jis delčiagalys gimes! Štai tik įjuode rūbių senagaly greit mazgojosi, gerai purvas „nusmunka, išdyla“. Bet lieka ketti, o jaunam Mėnuliu esant — minkštai išsiskalbia. Savaitės diena irgi nelygus sakoma, kai pirmadienį „ir ubagas neinai žebraut“. Ketvirtadienį gimes bus spekulantas, penktadienį — susitraukęs, mažutis, sekmadienį — linksmas. Pats blogiausias laikas darbu — kai Saulė ir Mėnulis danguje kartu matyti. Pasižiuri į Mėnuli, — ora gali nuspėti. Kad ir toks gražus senoliu pastebėjimas: „Jeigu žiemą Mėnulis aukšteliinkas — prieš giedrą, jeigu kniupsčias — prieš permainą“. Aukšteliinkas — kai viršinė disko dalis geriau matyti, kniupsčias — atvirščiai.

Gražūs Ažvinčių pagirių kaimų papročiai, išsaugoje vertingą patirtį. Artimai jie sieja žmones su nuostabiai Tėviškes gamta.

MĖNULIS VIRŠ AŽVINČIŲ GIRIOS

skaidai, o delčiagalys vienas sultis palieka šaknyse ir gumbuose. Tad Mėnulis globos augala, jeigu busi tinkamai parinktas sėjos ar sodinimo laikas. Ir gyvame organizme daugelių procesų reguliuoja jo fazes. Jau akmens amžiaus žmonės žinojo, kad pagal Mėnulį migruoja ir meta ragus: elniai, atplaukia į neršta žuvys, išeina į medžioklę plėšriajį žvėry.

Peržvelkime šiandien dar gyvas žinias apie kosmoso ir žemės ryšius, jaukusias į liaudies papročius. Praejušią vasarą, jomis buvo domėtasi Ažvinčių girios pakraščiu kaimuose Kraštotoros, draugijos ir Miskų ūkio ministerijos surengtoje ekspedicijoje:

Siose apylinkėse žmonės skiria tokias Mėnulio fazes: jaunas, priešpilnis, pilnatis, delčiagalys (senagaly, delčias). Kai viena fazė keičia kita, sako ma: „kvodra apsiverčia, permaina, susvartymas, apyvartos“. Tuomet gamtoje tvyro kažkokis netikumas, bent jau vienas „sutkas“ geriau rimtų darbų nepradeti. Mėnulis kaime kuo atidžiausiai sekamas, nuo jo fazės priklauso visų darbų seka: o kartu ir sékmė. Pamačius pirmą kartą Mėnuli po jaunaties, jis taip sveikinamas: „Jaunas Mėnulis jaunikaiti, tau pilnatis man sveikata“ arba „Tau, Mėnuli, pilnų ratų, man sveikat“. Sie žodžiai ypač paveikus, jeigu pasakyti, stovint basom ant žemės. Jauną Mėnuli geriau pamatyti iš dešinės,

TAIP LIETUVIAI PRIJAUKİNO BITES

Senovėje Lietuva buvo apaugusi sunkiai žengiamais miškais, kuriuose kerovojo tūkstantmečiai ažuolai, liepos, uosiai ir daug kitų medžių, o mišku aikštėles ir proskynas dengė įvairiausią medingų augalų klimatą. Taip sudarė pulkiausias salygas medžių drevėse gyvenančioms bitėms.

Senojo laikmečio bitininkystė buvo nepanaši iš ūsuolainę. Ją būtų galima pavadinti „laukine bitininkystė“. Gentys, gyvenusios senovės Lietuvoje, daugiausiai vertesi medžiokle ir bičių gyvenimo drevės. Surastas dreves išplėšdavo, medų pasimardavo, o bites sunaikindavo arba palikdavo pasmerktas mirčiai. Medžioklinė bitininkystė buvo svarbu surasti drevė, pasekant bites. Vienas iš būdų buvo bičių viljojimas korio gabaliuku su medumi. Toks metodas būdavo labai efektyvus. Du žmonės at-

sistodavo atokiai vienas nuo kito su korio gabaliukais. Bitės, pajutusios medų, prisiurbdavo medaus pūsleles ir tiesia linija skrisdavo į savo drevę. Medžiotojai, nustatę bičių skridimo kryptį, sueidavo į vieną tašką, kur ir buvo bičių drevė.

Keičiantis žmonių gyvenimo būdui, pereita prie sėslaus gyvenimo. Susikaupė patyrimas kaip elgtis su bitėmis. Medžiotojai pastebė: jei iš bičių neatmerti viso medaus, o dalį palikti bitėms, tai galima iš tos pačios drevės ir kitais metais gauti medaus. Tai buvo drevinės bitininkystės užuomazga. Bitininkystei išsivirtinti padėjo dūmu prietaikymas kopinėjant medų ir geležinių įrankių panaudojimas drevėms.

Tokie pasiekimai davė pradžią drevinei-kultūrinei bitininkystei. Buvo pradėtos daryti specialios drevės medžiuose. Drevėms išrengti buvo sukurti specialūs įrankiai: lenkenos,

peikenos, kirviai, kurie nesikeitė daug amžių. Tokiu būdu savo raldoje drevininkystė praėjo tris etapus: 1) apsauga ir laukiui bičių priežiūra natūraliose drevėse, 2) bičių spiečių įkurdinimą iš anksto irosto natūraliose drevėse, 3) bičių laikymą ir priežiūrą dirbtinėse drevėse.

Turtinga medingoji augmenija, palankios gamtinės ir klimatinės sąlygos, dideli miškai su daug drevingu medžiu, prie juo išsidėstę žmonių gyvenamieji būstai leido daugelijui žmonių užsiiminėti bitininkyste. Daugelui iš jų buvo svarbus pragyvenimo šaltinis.

Bičių apgyvendinimui reikalinga drevė išskobdavo pušyne arba lapuočio (liepoje, rečiau ažuole) nuo 3 iki 18 m aukštyste, kur medžio kamieno skersmuo nuo 70 cm ir daugiau, netoli nuo medingų vietų ir vandens. Drevėms išrengti buvo pasirenkamos pušys ne mažiau 100 metų amžiaus. Jeigu medis tikdavo, tai drevininkas išpjaudavo medyje savo ženkla, kuris reiškė to medžio priklaušymą konkrečiam savininkui. Drevė medyje buvo išskobama vasara ir rudenį, kai drevininkai turėjo daugiausia laisvo laiko. Rudenį darytos drevės buvo laikomos ilgamžėmis, jose noriai apsigyvendinavos bitės. Per metus — dvejus drevė gerai išdziūdavo ir tikdavo bitėmis sulisti. Iš pradžių nupjaudavo visas žemutines drevinio medžio šakas, kad kuo geriau apsaugotų nuo meškų užpuolimų. Nukirsdavo ir medžio viršūnę. Buvo manoma, kad medis nuo šių operacijų pradės daugiau augti į plotį ir bus atsparesnis vėjui. Drevei iškalti reikiėjo daug laiko. Pradžioje darė plautus — didelę angą, per kurią bites prižiūrėjo ir išsemdavo medų. Angos dažniausiai buvo daromos pietinės arba pietrytinės. Su peikena ir lenkena drevininkas per plautų angą iškirsdavo drevę. Vidinis diametras tokios drevės buvo 30—70 cm, sienelius storumas 10—20 cm. Darant drevės buvo išsaugomas gyvas medžio sluoksnis su vandeniu nešančiais indais. Iškalama buvo tik sausa medžio dalis. Drevės lubos ir dugnas buvo daromos su nuolydžiu į plautą pušę, tai palengvinė drevę apsaugoti nuo van-

dens ir geriau leido išsalyti nešvarumus. Plautai turėjo trapecijos formą. Drevės vidų gerai išskaptuodavo lenkena ir ten ištaisydavo dvi horizontaliai medines kryžmes, daugiausia viršutinė drevės pusė. Dar plautuose padarydavo plakas bitėms išeiti. Plautai buvo daromi iš dviejų dalių. Jie buvo užvirtinami pagalukais-kaičiais. Vidinis drevės tūris buvo 45—85 tūkst. kub. cm, o kai kada pasitaikydavo ir iki 100 tūkst. kub. cm. (Paralyginimui: dabartinis standartinis avilys iš 12 rėmų turi panašų tūri). General padarytos ir prižiūrimos drevės galėjo tarnauti iki 150 metų. Išbaigtą ir išdžiovintą drevę bitėmis apgyvendindavo pavasaryje, antroje gegužės mėn. pusėje, kada beržu išsiskleidę lapai jau buvo beveik normalaus dydžio.

Prie drevės viršaus pagaliukais prityirtindavo saušų korių gabaliukus, kad prisiviliotų spiečių. Pačią drevę išrengdavo iš senų drevių nuvalytom vaško ir pikio skutenom, sumaišytom su aromatinėmis žolėmis. Taip paruošta drevė buvo užengianta plautais ir prie juo pakabindavo žalų šakelių šluoteles. Tokios priemonės gerai užtemdydavo drevę, o tuo pačiu geriau pašikeisdavo drevėje oras. Bičių spietimosi metu bitės žvgės, radusios timkamą joms paruoštą drevę, pradėdavo ją valyti ir saugoti iki spiečiaus atlėkimo. Drevėje apsigyvenęs spiečius siuvo korius ir neše medų. Tuo metu nauja bičių šeima greitai stiprėjo. Drevininko iškišimas šiuo metu buvo nebūtinas. Drevės apžiūredavo pavasarį ir rudenį. Pavasari patikrinėdavo bičių šeimos būkle, paimdavo dalį sausų korių naujoms drevėms išrengti. Rudenį iš drevių kopdavo medų. Plautų susungimo vietoje korius nuplaudavo specialiu peiliu. Paprastai viršutinę dalį palikdavo bitėms žiemai, o apatinę pasiūmėdavo drevininkas. Išimtus korius sudėdavo į liepius kubilius su dangteliais. Jei bitės drevės pilnai užpildydyavo medumi, tai drevininkas gaudavo apie 14—16 kg medaus.

J. Butkevičiaus nuotraukoje: drevė Varėnos rajone, Marcinkonių apylinkėje, Margionių kaimo.

Antanas PUPIENIS

APIE SIELIUS

Sielininkų darbas buvo sunkus.

— Sielius pavasarį pradėdavome pinti, kai vandenye tebeplaukiodavo ledų likučiai. Rudenį vėlgi tebebraidydavome po vandenį, nors jau medžiai būdavo apšarmoje, o pakrantėje čėžėjo bangų laužomas ledukas, — pasakoja buvęs sielininkas Jonas Strazdas.

— Tik vienas mūsų brigados vyros turėjo ilgus neperšlampamus guminius batus. Kiti vienomis apatinėmis kelnaitėmis po ledinių vandenį braidydavo. Jonas taip užgeldavo, kad ju nebejaudavome. Tik vakare parėjus namo atsildavo. Mat buvome jauni, viska iškesdavome. Tačiau senatvėje tokios vonios atsiliepia. Ne vienam sielininkui reumatės kojas suka, radiukilas nugara lenkia.

Ne kiekviena vieta ežere tiko sieliui pinti. Toje vietėje ežero dugnas turėjo būti smėlėtas, nedumbliinas, žolių nepriaugės. Prieš pradėdant pinti sieli, ežero nemažame plothe sukalami kuolai. Jie sujungiami rastais. Užveriamas tam tikras vandens plotas, padaromas, sielininkų žodžiais tariant, daržas. I ji nuo kranto, iš šabeliu, ridenamai rastai. Jie vandenye rūšiuojami pagal ilgi, stori ir kitas savybes. Be to, rastais

tus reikėdavo rūšiuoti ir pagal paskirtį: pabėgiams, laivų statybal, aviacinė mediena (še rastai būdavo nužievinti, tik galuose paikta žievė), malkiniai. Rastai vandenye guldomi laib-

galas užkišamas už antros karties. Tokiu būdu įtempiama viela, kurią prireisti rastai. Tokiu pat būdu rastai surišami kitame lovos gale.

Lovos rikiuojamos sielyje viena po kitos. Ju viename sielyje būna iki dešimties. Tarp lovų paliekamas pusmetrio tarpas. Jis reikalingas sielui plaukiant upės vingyje: jeigu lovos

plaukiant būdavo suskaičiuojami rastai. Pasitaikydavo, kad pakelyje sielininkai gerai, storą rastą paroduodavo paežerės ar paupio gyventojams. Jo vietoje istatydavo pionrastį. Dėl bendro skaičiaus...

Ant sielio paklodavo vėlėnų. Tai vieta ugnakurui. Pakabintame ant ugnies katilie sielininkai virdavosi sau valgyti. Pasinaudodavo ir prekybininkų paslaugomis. Valšnoriškės kaimė gyveno žydai. Dar ir dabar šiame kaimė išlikę Zydavietės, Zydapievių pavadinimai. Cia, gyvenę žydai turėjo pasistatę namus, rūsius, kepdavo duona, prekiavo alumi, kitokiomis prekėmis. Sielininkai pas juos nusipirkdavo šiu prekių. Baltelėje prie ežero žydas buvo pasistatęs namus, lentpjūvę. Dabar šie pastatai tiek Valšnoriškėje, tiek Baltelėje nugriauti, ju savininkai hitlerininkų nūžudyti.

Sielius plukdydavo Žeimenos upę tik ligi Kaltanėnų. Ten juos perduodavo kitiems sielininkams, stirnikais vadiniams. Jie Žeimena ir Nerimi baigda vo plukdyti sielius iki galio. Siaisiai vandenimis plukdymo salygos buvo kitokios: sraunus vanduo, povandeninių akmenys, slenksciai. Trauktis sielių nebereikėjo, — o tik várnuoti, esant reikalui, sustabdyti. Todėl abiejuose sielio galuose būdavo pritvirtinti irklai, stabdžiai. Ju pada-

(Nukelta i 9 ps)

IR SIELININKUS

(TEŠINYS. PRADŽIA NR. 4)

galiais į priekį vienas greta kito į lovą, čia dar vadinamą zvenu. Jos plotis priklauso nuo atstumo tarp tilto poliu. Tačiau supinama ir platesnių lovų, kurias reikia skelti pusiau, kad jos pralistų pro patiltę. Lovos priekis būna nestatmenas, o išlenktas į išorę — geriau skrodžia vandenį. Todėl ilgesni rastai, guldomi į lovos viduri, trumpesni — į kraštus. Skersai lovos dedama kartis-lota ir prikalama vinimis. Be to, rastai prišalami ir vieja. Kad ji netrukintėtu, pakaitinama ugnyje. Greta pirmosios lotos nedideliame atstume prišalama ir kita lota. Tuomet tarp vienos, kuria prišalas lovoje, rastas ir paties rastoto prakišamas arti metro ilgio tvirtas pagalys, gniuteliu vadintamas. Gniutelis pasukta sieli plaukiančių sekantis sielis savaimė pasukdavo.

Per dieną supinama viena lova. Sieleyje priekinė lova vadino gaktu, o pasukinė — zadu. Prieš iš-

B. Šablevičiaus nuotraukoje: Žeimenos upė.

RETAI MATOMI

Gražus parazitas

Po žiemos labai pasiilgštame gamtos prabudimo. Saulėtą ankstyvo pavasario dieną miške galvus oras, galvus tirpsmo vanduo, klykiai paslaptingas paukštis, skleidžiasi pumpuras, žydi žibutė. O kiek dar miškė tokį ivykių, kuriuos patome, tik specialiai klaušydami ar žiūrėdami po komis.

Gegužje balgia žydėti vienas iš ankstyvuju eferininių augalų — pavasarinių žyniašaknė (Lathrea squamaria). Rašant apie ANP augalus, dažnai vartoju žodžius „idomus, ne-paprastas“. Ir tai tiesa. Žyniašaknė — ir vėl idomi, keista ir neįprasta. Sunku ja net žole pavadinti. Mėsingas, sultingas baltas stiebas, alšku, be jokio žalumo pėdsako, palengva ištiesia tamsiai raudonu ir violetiniu žiedu kekė. Dažnai storas pernykščiu lapų sluoksnis dar ilgal neleidžia išlisti jokial žolei, o žyniašaknė stipri. Ji iškelia tą lapu pluta ir dairosi saulės. Tiesa, pačios saulės jai nereikia, pakanka išskaidytos šviesos. Kur ji išdygsta, būna paunksnė: lazdynai, drebulės, alksniai, paparčiai, baltažiedės plukės ar mažos egzaltes. Žyniašaknė yra medžių parazitas ir mėgsta laždynų ir alksnių šaknis. Ažvinčių girioje yra vieta, kur po laždynais 50x50 metrų plote galima suskaičiuoti iki 200 žyniašaknės žiedynu. Sis augalas išlenka virš žemės tik tam, kad pažydetų ir išsėtų sėklas. Visas likę „kūnas“ — tai požeminiai stori daugiamet-

čiai šakniastiebiai, besidriekiantys dirvožemyje. Sakniastiebis vienu galu sustorėjusi į gumbą, tvirtinasi prie medžio šaknes. Iš gumbo išauga nuosavos parazito šaknys, kurios apraižgo medžio maitintojo šaknis, išskverbia i juvidų ir ima iš ten maitinančias sultis. Radę ši augala miške, nepatingėkite pasilenkti ir susipažinti iš arti! Nors ir parazitas, bet medžių jis nuskriausti negali!

Visas likę „kūnas“ — tai požeminiai stori daugiamet-

čiai dekoratyvū, neįprastos formos, idomios fiziologijos augalai. Nors žyniašaknė auga visoje Respublikoje, bét negausiai, ji laikoma apyretė rūšimi.

Žyniašaknės leškotite jau balandžio mėnesį po laždynais ir alksnių drėgnoje, puveningoje žemėje. Vėliau jas uždengia baltų plukių tankūs sąžalynai. Nors ir parazitas, bet medžių jis nuskriausti negali!

Bronius SABLEVICIUS
Autorius: nuotraukoje:

pavasarine žyniašakne.

Algimantas KULYS

Minčios apylinkių medicina

UZKALBĖJIMAI

1. Zemela juodoja,
Par tavi alna.
Nezgadinas šliužas. (Tris syk neatsikvėpus).
2. Tava pirkela
Juoda žemala,
Virš tas pirkelas
Tekā upela,
Virš tas upelas
Avintokas švintas.
3. Un saulas — saula,
Un mėnesia — mēna,
Un kirmelas — kirmela—
Teg šliaužia ir pauzia
(šliaužti iš lėto)
Par rasu —
Juodam plaukui
Teg nevodija.
4. Negadink, marga, (marga gyvatė)
Neprišauk varga.
Tegul tava maci
Atajama vėjal keturi:
Rytinis, vasaris,
Zeminis, vakaris.
Tegul tava galybi ataja-ma.
Mašležiaus lazda, (Mo-zes). Iš akmenia undeni iškirtus.
Būk slobna ir minka!
5. Saulas atsižadu ir
mėnesia,
Baltų arkli ažužadu,
Zadu, žadu, ažužadu
Nojaus drūsybi,
Ja jau kuntrybi. (3 k.)
6. Dungaus galybi,
Zemos gerybi,
Tava slabnybi
Tfu un tavy duntu! (Nu-sispjauna. Šlo užkalbėjimo metu durys turi būti uždarytos).
7. Akma neauga,
Papartis nežydi,
Paukštis be piena
Juoda, pilka, ruda,
Keliukai tavi iš sausa-miskai.
Nesopink, nekirsk!
8. Saulai, laisakis,
Upe, tekek,
Balai, susgerk!
Pribuk, Nojaus, ir Jad-viga, švinti
Un pamaciaus!
9. Alki tu, gyvate, un
Dieva sūda,
Katram inkundai (mys-
lyti apie ji),
Kad tas žmogus nepazinti
sopulla,
Neski sopuli samanymai!
10. Yr Jegeru kalnas,
Tame kaimi Užuolas,
A tūnai — gūžta,
Toj gūžto — trys
slūgas;
Katrone gyjuon! Inlaidet;
išimkai!
11. Ponass Jėzus krikštyda-mas
Suturejaa undeni
Jordana,
Suturekifitu, kvarabai! (1120).

Apie sielius ir sielininkus

(Atkelta 18.6 psi.)
rymuant sielio buvo vežama, reikiama medžiaga — ploni balkeliai, kartys.

Iš anksto buvo susitarima, kurių styrnikai brigadai bus perduotai sielis. Už tai styrnikai už liekvienu kūmetri medienos sumokedavo po rubli pinigais duodavo degtinės.

Nuplikdė sielius, vyrai grizdavo pėsčiomis keliams dešimt kilometrų namo.

Sielius daugiausia plukt-

de prie ežerų, upių, esančių kaimu gyventojai. Iš Rypialiajukio Jasiūtis Bublyns, Kazys Urbanas, iš Vyžiūtės Jonas Metodės, Bronius Skudutis, iš Vaidžiūtės Antanas Mažeikės, Kazys Gėgys, iš Vaišniūnų Vytautas Rakstelis, Vincas Rukšėnas, Jonas Rukšėnas, Petras Zilėnas, Bronius ir Balys Cicetišas, iš Suminių kaimo Jozas, Silva ir Jurgis Suminių. Sielius plukdydavo iki tol

gyvenantys vyrai. Sielininkas Jonas Cicėlis gyveno Jakienu kaimė prie Ažvinčio ežero. Jam iki Dringio ežero, kur buvo pinami sielai, tekėdavo įveikti kelijus dešimtį kilometrų nuo to. Nuplikdžius sielius iki Kaltanėnų sugrižtant į namo Čičeliui tekėdavo nueliai daugiau negu pusimtis kilometrų.

Sieliai buvo plikdomi iki šešto-dešimtmečio pradžios. Vėliau rastai, kita mediena buvo gabenant specialiomis automatinomis

PADAVIMAI. SAKMĖS. PASAKOJIMAI.

SAKMĖ

Mano tėtė pasakojo: Jo močiutė éjo per upę ir prie jos sena sena senutė priéjo. Sako, vaikeli, tu man nušluostyk nosi, aš tokia jau negraži. Nu, sako, tokia sena, o aš tau šluostysi nosi! Nu ir paréjo namo. Taip jau miegas apémé, kad atsigulé ir užmigo. Aha, ir sapnuojas jai: „Vaikeli, kaip tu negerai padarei! Nušluostytum nosi, būtum ąsuoči

aukso paémus“.

Stasė Adomienienė.
Seimatiškė kaimas,
Utenos raj.

PASAKA

Seniau gyvena taks vienės žmogelis. Ir sugalvoja lipt dangun pažiūrėti, kas ti danguj yra. Anas pirma pasodina pupų, tai to pupa auga, auga — jau raičiai lubos kelt. Lubas nukėla. Tadu vél to pupa auga. Tadu jau anas

sugalvoja, kad raičia dangtį nuplēšt. Je ta pupa auga ir priauga jau prie pat dangaus. Tai anas in tas pupas lypé, lypé ir belipant pupa kal lūža, kai krita, ir užsimušė.

Paulina Blažūnienė.
Ažvinčių kaimas,
Ignalinos raj.

SAKMĖ

Tai vat ne per seniau-

(Užraše Ažvinčių kraštotyros ekspedicijos dalyviai 1991 m.)

ISTORIJA

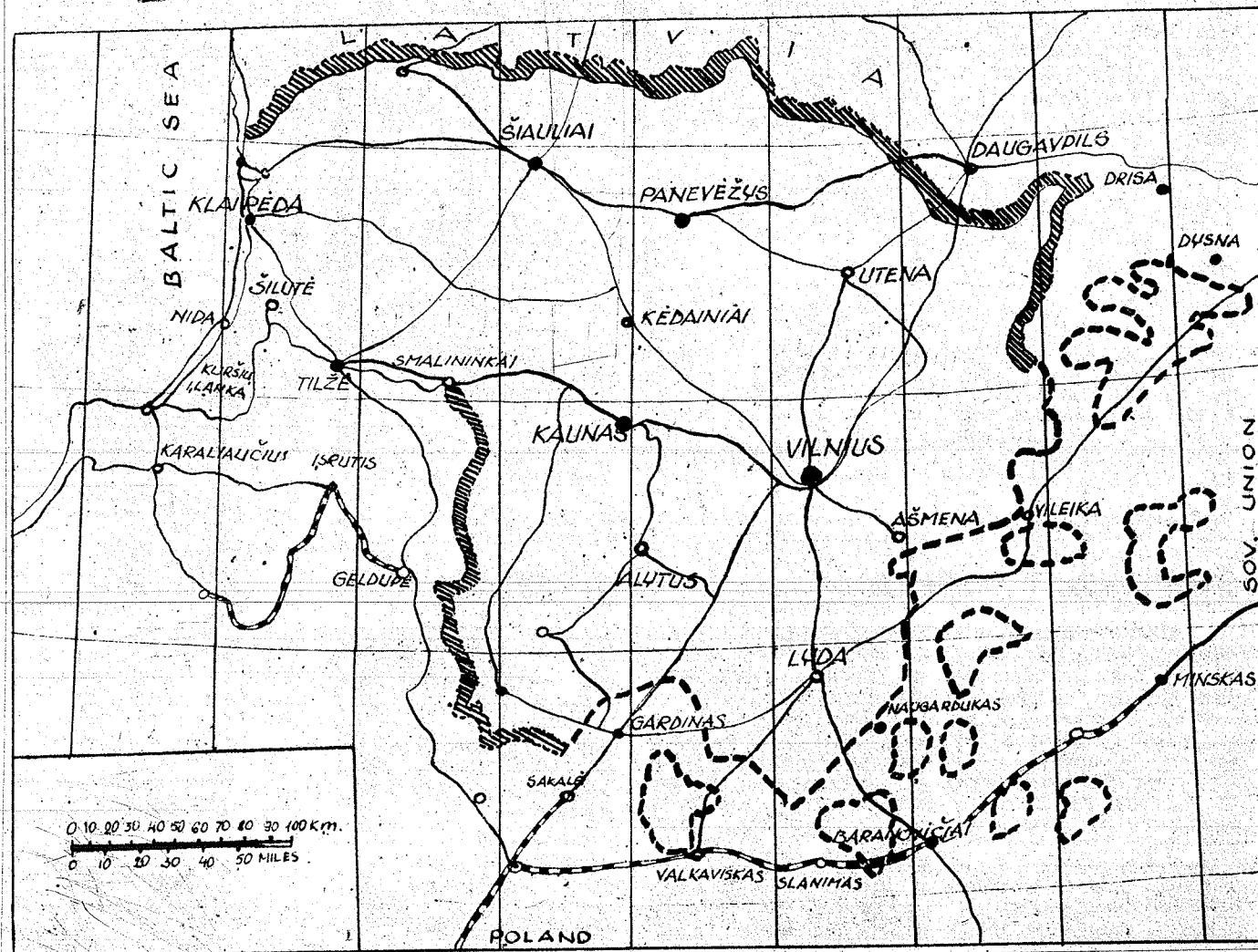
Prof. Mykolas BIRŽIŠKA

Lietuvių žemės rytuose ir pietuose

TESIAME POKALBI APIE LIETUVOS SIENAS. ŠI KARTA KALBAME APIE RYTŲ IR PIETŲ LIETUVOS ZEMES. NAGRINEJAME JAS PAGAL RELIGIJU IR VIETOVARDZIŲ RIBAS.

Religijų riba, tikriau pasakius — juosta, kurioje suduria iš vienos pusės katalikų persvara, iš antrosios pravoslavų, rytuose gali valzduoti lietuvių-gudų sieną. (Nukelta i 11 psl.)

RIBA TARP KATALIKU IR PROVOSLAVU LIETUVOS RYTUOSE IR PIETUOSE

Lietuvių žemės rytuose ir pietuose

(Atkelta iš 10 psl.)

Kadangi gudai jau keliais šimtmečiais anksčiau buvo priėmę pravoslavią, o lietuvių daug vėliau priėmė katalikybę. Kad pravoslaval gudai vėliau būtu perejė į katalikybę — istorija mums neduoda jokių faktų. Atvirkščiu faktu nemaža yra žinoma. Dažnai kunigaikštis, paskirtas valdyti kurią nors gudų provinciją, su savo palida pereidavo į pravoslavią. DLK Algirdas jiems net bažnyčias statė. Turint galvoje krikščionybės pastangas plėstis, nėra abejonės, kad lietuviams dar tebesant pagoniškis, ypač prieš susikuriant Lietuvos valstybei, pravoslavai bandė juos krikštyti. Juk tada ir visi karos žygiai prieš pagonis buvo vedami krikščionybės plėtimos šūkiu. Todėl nėra jokios abejonės, kad bent tose Lietuvos sriūtyse, kurios pateko po slavų jungu, lietuvių buvo verčiami priimti krikščionybę — ir jie ją priimdavo. Ta atmetus, negalima būtų paaiškinti kai kurių faktų. Pavyzdžiu, gryna pravoslavų sriūtyse tiek rytuose už Vilnius, tiek ir pietuose už Nemuno, kurias pries susikuriant Lietuvos valstybei buvo užėmė slavai, ypač pilna lietuviškų vietovardžių. Jei slavai, užimdamai tas sritis, būtų lietuvius išžude, arba deportavę, kaip dažnai yra aiškinama, tai būtų dingę ir visi lietuviški vietas kalmu, išpiu bei ežerų pavadinimai. Jei upių pavadinimus slavai galėjo pasisavinti ir be pačių vienos gyventojų dalyvavimo, tai kalmu ir kitų smulkų vietovių vardų pasisavinimui kito kelio nebūta. Šiu pastarųjų vardai slavams pateko tik per vienos gyventojus, kuriuos jie rado užėmę tas vietas. Tuo būdu tiek rytuose, tiek pietuose tenka ieškoti lietuvių pravoslavų, bet ne gudų katalikų. Rytų ir pietų sriūtyje gyventojai katalikai, kalbą gudiškai, yra ne kas kita, kaip nutautė lietuvių.

Trumpai peržvelgus religijų ribas, susidarome tokį vaizdą. Šiaurės rytuose jí yra gana ryški ir beveik sutampa su buvusios Brėslaujos apskrities (lenkų administracijos padalinimu) rytinėmis ribomis. Dysnos apskrityje jí yra gana vinguoja ir apytikriaiai pravesta eina tos apskrities vakarų pakraščiais. Tik pietinėje Dysnos apskrities dalyje jí yra vél gana ryški ir apima visą tą dalį iki pat buvusios Sovietų-lenkų sienos. Toliau eidama, jí apima visą Vileikos apskrities šiaurinę pusę ir jos vakarinus pakraščius. Tik šios apskrities šiaurės rytų kraštą yra gryna pravoslaviškas. Toliau religijų riba be maž sutampa su Ašmenos ir Maladečnos apskričių ribomis. Nuo čia jí eina į Šiaurės rytus iki pat buvusios Sovietų-lenkų sienos ir tajā sienā į pietus iki Rubeževičių miestelio — taip kad visa Valažino apskritis ir šiaurinė Stolpcų apskrities pusę patenka šiaipus tos sienos. Nuo čia religijų riba eina Nemunu žemyn į Volkovisko apskrities ribų ir tos apskrities rytinėmis bei pietryčių ribomis iki pat Bielsko apskrities. Nuo čia įjai pasisuka į vakarus ir maždaug Narevo aukštupiui nueina beveik iki Suražo, kur atsiremia į lenkų sritis.

Religijų riba rytuose yra gana ryški. Už jos beveik nėra žymesnių katalikų plotų. Apie pietinę jos dalį to pasakyti negalime. Nors ties Naugarduko esančioje Baranovičių apskrityje yra palyginti daug katalikų (per 30 proc.). Kai kuriuose valsčiuose katalikai sudaro net gyventojų daugumą. Volkovisko apskrityje religijų riba nėra ryški ir todėl, kad joje katalikų ir pravoslavų yra beveik vienodas skaičius. Tik Balstogės apskrityje katalikai turi žymią persvarą prieš pravoslavus.

Kodėl taip sumaišytos religijos pietinėse Užnemunės sriūtyse? Mūsų nuomone, todėl, kad prieš Lietuvos valstybės sukūrimą šios sritis pergyveno daug audrų. Didesnioji jų dalis buvo okupuota Kijevo ir Haličo kunigaikštystė. Sie buvo čia ikurė savo pilis. Pavyzdžiu, Naugardukas Kijevo okupacijoje išbuvo nuo 1041 m. iki Mindaugo, t. y. per 200 metų, o Gardinas bei Volkoviskas — apie 100 metų. Išeina, kad sritis, kuriose stovėjo okupantų pilys ir sritis, kurios išbuvo ilgėliau okupuotos, labiau supravoslavėjo, o tolimesnės nuo pilii ir iš viso buvusios trumpesnį laiką okupuotos — mažiau. Šią priešlaidą patvirtina ir pravoslaviškoji Maladečnos sritis. Ji giliai išsibrauna į katalikiškus plotus. Tačiau žinome, kad toji sritis prieš susikuriant Lietuvos valstybei buvo okupuota Połocko kunigaikštystė ir joje stovėjo jų pilis (Grodeke). Taigi sprendžiant Lietuvos žemų ribas pagal religinių motyvų, daugumoje vietu, ypač pietuose už Nemuno, tų ribų tenka ieškoti už religijų ribų.

Iki pat Dniepro ir Sožės upių rytuose sutinkame lietuvišką vietovardžių. Tačiau jų ten nėra daug. Tų tolimesnių sriūčių lietuviški vietovardžiai, be abejonės, yra paminklai lietuvių giminėjų, gyvenusių ten prieš uzplūstant slavams. Masinis lietuviškų vietovardžių kiekis rytuose nesiekia toliau buvusios Sovietų-lenkų sienos, o pietuose eina iki pat Priepetės bei Narevo balų. Tai gyvi ženklai, kurie rodo, kad tose vietose dar nesenai lietuviškai kalbėta. Nuodugniau patyrinėjus vietovardžius, matyti, kad einant į rytus nuo Svenčionės, Ašmenos ir Lydos, lietuviškų vietovardžių tiršumas vis retėja, kol ties buvusia Sovietų-lenkų sieną visai išretėja. Ta pati pastebime eidami nuo Nemuno aukštupio į pietus. Tik-tai Maladečnos sritis rytuose, nors ir daug labiau supravoslavėjusi už savo kaimynines sritis, pasižymi lietuvišku vietovardžių gausumu. Be to, šios srities lietuviški vietovardžiai yra gražūs ir skambūs. Tarp jų nemaža sutinkame ir tokius pavadinimus, kaip antai, Gudai, Gudellai, Gudynė. Tas tik rodo, kad tose vietose nelietuvių gyventojai buvo dar svečiai tuo metu, kai buvo sukurti jų gyvenamųjų vietovių pavadinimai. Tų nelietuvių gyventojų apgyventos vietovės buvo pramintos jų kaimynų lietuvių. Jie jas, kaip matėme, pavadino tais vardais, kokiais lietuvių vadindavo slavus. Panašiai, kaip apie Maladečnų rytuose taip ir apie Sokolką ar Balstogę pietuose pastebimas didesnis lietuviškų vietovardžių kiekis, negu jų kaimyninėse sriūtyse, nors Balstogės sritis buvo ilgal teriojama ne tik Haličo, bet ir lenkų.

Lietuviškų vietovardžių tiršumas rytų ir pietų sriūtyse taip atrodė: Brėslaujos apskrityje ju priskaitoma per 60 proc. visų vietovardžių, Pastovio apskrityje per 40 proc., Dysnos apie 20 proc., Vileikos per 30 proc., Maladečnos apie 60 proc., Stolpcų, Naugarduko, Baranovičių, Slonimo ir Nesvyžiaus apskrityse 20—30 proc., Volkovisko, Balstogės ir Sokolkos apskrityse per 30 proc., Augustavo ir Suvalkų apskrityse apie 50—60 proc.

Netenka abejoti, kad lietuviški vietovardžiai ten yra praminti tik vietinių gyventojų, kadangi tiek istorinės Lietuvos administracija, tiek ir vėliau rusų okupacine valdžia Lietuvoje vartojo tiek slavų kalbas. Negalėjo būti ir kitų kelių, kuriais tenai būtu nuėję lietuviški vietovardžiai. Atvirkščiai, ten gali būti nemaža svetimų atnešinių vietovardžiai, kaip nemaža yra Lietuvoje lietuviškai kalbančių gyventojų tarpe atnešinių slaviškų pavardžių. Be to, gyventojų skaičiui augant, augo ir vietovardžių skaičius. Tuo būdu daug naujų nelietuviškų vietovardžių atsirado kylant Lietuvos gyventojų skaičiui — ypač XIX amžiuje, kai nemaži Lietuvos rytų ir pietų plotai lietuviškai jau nebekalbėjo. Taigi 20—30 proc. lietuviškų vietovardžių tenka laikyti dideliu procentu. Ir todėl vienos, kur iki šiol išliko dar toks procentas lietuviškų vietovardžių, yra dar palyginti nesenai nutautusios...

Istorinė Lietuvos valstybė pradėjo kurtis Nemuno aukštupyje. Dar neįjungus į ją visų lietuvių žemų valkyose (pvz., Žemaitijos), Naugardukas, Sloniškis, Gardinas, Alšėnai bei kitos pietų sritis jau priklausė Lietuvai. Kadangi Lietuvos valstybė — bent jau savo egzistencijos pradžioje — remėsi vien lietuviams, tai negalima manyti, kad valstybės branduoly būtų gyvenę slavai.

Beveik per visą mūsų istorinės valstybės egzistavimo laiką valstybės pagrindą sudarė tos žemės, kuriose jis susikūrė.

Mums trūksta aiškių ir pilnų duomenų spręsti iki kokių ribų lietuviškai kalbėta, pvz., XVI amžiuje. Tačiau iš inventorių sąrašų mes galime nustatyti, kad žmonės lietuviškomis pavadėmis gyveno iki pat rytinių Lithuania Propria ribų. Devynioliktojo amžiaus viduryje rusų akademikas Koepenas per katalikų parapijų Klebonus surinko žinias apie Vilniaus gubernijos gyventojų kilmę. Klebonų, daugiausiai lenkų arba lenkuojančių žinomis, lietuvių kilmės gyventojai sudarė daugumą ne tik vakarinėse, bet ir rytinėse gubernijos sriūtyse, pvz., į rytus nuo Pastovio, apie Vileiką, į pietus nuo Valažino ir t. t. Kitų rusų mokslineinkų žinomis apie XIX amžiaus viduryje lietuviškai kalbą gyventojai Vilniaus gubernijoje sudarė apie 60 proc., o Gardino gubernijoje — 25 proc. („Rytų Lietuva“ 1980 m.)

Lietuvos dvasia mirsta kartu su kaimu

Malonu pakeliauti Lietuvos takais, dulkėtais vieškeliais, pasigrožeti nuostabiausiais pasaulyje gamtovaldžiais. Gera, bet drauge ir graudu pasivažinėti siaurais, vingiuotais kaimo keliukais. Liūdnai matyti vien pačių akmenis ir nykiai svyruojančias vienės obelis, bylojančias apie kadaise čia žydėjusi gyvenimą. Išmire, išnyko daug kaimų. Tačiau tikriausiai savo sodybas, buvusius gimtinius lizdus aplanko senųjų šeimininkų dvasios. Laimingiausios, žinoma, tos vėlės, kurios gali plazdinti tarp dar esančių trobienų artimų žmonių tarpe. Tokioms priklauso ir Ignalinos krašto pasakų sakmė bei padavimų kairiaus Lietuviko Dubakosiela.

Anksčiau tai enciklopedijose, tai vadoveliuose rašdavome nuo mūsų krašto kilusių žmonių pavares. Mes turime kuo pasididžiuoti — kas nežino A. Ruokio, Z. Žemaičio, P. Panavo? Stai visai neseini, vartydamos naujaji „Lietuvių tautosakos“ vadovėli, užtikome nuotrauka, iš kurios žvelgė malonus veido „lietuvių barzdödžius“. Žemaičiai parašyta, kad sis pypkorius — L. Dubaka, sakmę ir pasaką „senelis“ iš Tripuckų. Pamanėme, o kodėl mums, kraštiečiams, pačioms tenenuvykus ir nepasidairius? Vietinių gyventojų nurodytos, peržengėme senos medinės trobos slenkstę. Cia ir papasakojo svetingi šeimininkai apie vieną mūsų krašto įžymybę...

Sis žmogus, gimę XIX šimtmečio pabaigoje (1898 m.) dideliame Tripuckų

sodžiuje (kai me buvo 27 gospodoriai). Liudvikas buvo vyriausias iš 13 brolių ir seserų. Sunku buvo, paaugliui vaikinukui užskrauti ant jaunų pečių sunkiai slegiančią rūpesčių naštą, nes reikėjo paduoti ankstį iš gyvenimo pasitraukusį tėvą. Jaučias darbininkas net patylgti žmoniškal negalėdavo po sunkių darbų. „Pareinu ares, kol šaukštą iki burnos atnešu, dykas palikdavo“ (šiuos žodžius užraše N. Vellus).

Šu Pirmuoju pasauliniu karu atslinko ir badas. Kai buva karas 1914 metų, tai klojimi buva suvežtas derlius. Tai vaktečiai nuvertė, su arkliais ažuteršė — kila badas. Buvaligas kili. Tai būdava nuvežti vienų vaikų, ažukas, parvažiuoja — jau kitas negyvas. Vyrasnial jau ti išėja Lietuvan tarnaut, Paminarskų dvaran (Tripuckai tuo metu buvo ne Lietuvos teritorijoje) — aut. past.). Tai ti ir anas jau šienava, nu, žinal, až bernu buva. A jaunasniai piemenava, vis až patylgti. E mažesnį šešių ir neliko nė viena“ — taip pasakoja Lietuviko Dubakos sunus Juozas.

Jis pasakoja, kad téveliu neteko niekur mokyties. L. Dubaka valgė rupiamdinio duoną. „Makyklų nebuva, uždraustas carizmą buva. Tik va knygnešiai atnešdava kū, atelėdava makytojas su knygam. Tai jam, matai, neteka mokinis. Ir nebuvakadu — tarnaudamas glyneprisimokins“ — toliau prisimena Juozas Dubaka.

Taip vaikstant iš kaimo į kaimą, besiblaškant podyvarus, imlus vaikino pro-

tas pradėjo kaupti īvairias išgirstas istorijas, padavimus („Vieną kartą išgirdo ir jau iki senatvės neišgauso“). Domėjimasi senų žmonių pasakojimais skatinė senelis („Tėvukas“). Šis guvaus temperamento senas lietuvių giminės palikuonis buvo savotiška įžymybė, nagingas meistras, pragyvenęs šimtą metų. „Tėvukas“ sugebėjo anukui įskiepti meilę savo tautos (nors ir gyvenančios svetimųjų priespaudėje) tradicijoms, papročiams.

Sudėtinga, paini buvo to meto politinė situacija. Tripuckų ir aplinkiniams kaimams atsidūrus už Lietuvos sienos, prasidėjo nuolatinė valdžių kaita, spaudimas. Sitokoj sumaišyti Liudvikas Dubakas sugebėjo išlikti savimi. Lenkų ir gudų įtakai padidėvė Zibakių, Magūnų, kai kurie kiti sodžiai, o Tripuckuose nepalankintis pasakorius stiropino savo tautiečių dvasią pasakomis ir „nutikimais“. Nujaunu dienų mėgėjas pasakot. Kai pradėjo, ažkliuovo ažu sakmės, tai jau visai nakčiai pasakos“. Mylėjo žmones, todėl ir stengėsi kaip galėdamas prasviesinti jų tamsias, nerimo pilnas dienas. Taip gyveno iki 1940-tųjų.

Nepalankiai, su dideliu nepasitikėjimu sutiko Tripuckai kolūkinį laikotarpį. „Nenorėja ait kalūkin. Metus bendrai kaimas išsilaikė. Mes jau žinojam, aha... Iššluos viską ir nei kapeikas neduos. Turėjam 9,5 ha, du arkliai, 3 karves — viskas kalūkinušvilpę“. Pradėjo nykti kaimas. Iš 27 trobų liko 2. Liudvikas su žmona ir sūnumi persikėlė į vienkiemį. „Liudna jam buvo be žmiani. Iš pradžių pats aidava kalman, a vienkiemin išsikėlė — tai nuaidava sekmadieniais. A tai apseinėt, žemį dirbt reikėja. Tai susrinkdava ir jaučiamas, ir sanių. Tai jau-

nimas šaka, a sanių kas kortom groja, kas kū, kas žlopsa īsižiolojus“ — vis prsimena Juozas.

Daug sveikatos atėmė tarybų valdžia. Niekuomet nebuvó lengva gyventi Liudvikui, tačiau jis žinojo, kad dirbtai būtina. O po darbų visa nuovargi nusimesdavo pasakodamas visokių girdetus nutikimus. Klausydavos jo žmonės. Dalindamas džiaugsmą kitiems, pasakotojas gaudavo atplida. Nebuvo jam didesnio pasitenkinimo nei laimės, kaip matyt išdėniat klausančius žmones. „Buva mėgėjas pasakat. Jam įdomu, kai jis pasakaja, a ja klausia. Nėdėl atlyginimo. Dienų nakti sakyti...“ — pasakoja Antanas.

Nenuilstantis pasakojus buvo visų mylimas ir laukiamas, visų namų durys buvo jam atviros. Ir mažas, ir senas mielai klausydavosi išraiškingo, vaizdingo pasakojimo. Taip radome parašyta ir Norberto Vėliaus rinktoje medžiagoje apie šį žmogų. „Rankos pasakojant niekada nesilisi ramiai sudėtos ant kelių, bet kaip dirigento lazdelė žymi visa pasakojimo ritmą: čia jos pakyla, čia nusileidžia, čia išsišikiria, rodydamos didžiuli nustebimą, čia padidūoda atgal, išreikšdamais slaubą, čia vaizduoja, kaip bėga numirėlio ar velnio persekiojamas žmogus, kaip jie susiima ir t. t. ir t. t.“. Tai paliudija ir marti Valė: „Labai jau pasakoja su runkom. A jeigu klausai, tai limpa prie žmogaus, tai tik auga. A jau neklausai, tai pyksta. Dirbi, tai atainai iš kita gala ir vara iš eilės. Tai da paklausi ko, ar ti taip buva, tai ai, jau kai gerai. A jau kur kokie velniai, dvasios, numirėliai — tai anas visku žina“.

(Nukelta i 13 ps.)

MIELI PARKO SVEČIAI

AUKŠTAITIJOS NACIONALINIAJE PARKE, MINČIAGIRĖS PA-KRAŠTYJE, PRIE TYKAUS ŠAMINIO EŽERO RYMO SENAS STR-PEIKIŲ KAIMAS, KURIAME ĮKURTAS SENOVINIS BITININKYSTĖS MUZIEJUS.

MUZIEJUS DIRBA KIEKVIAН DIENA, IŠSKYRUS PIRMADIENĮ. DARBO VALANDOS: NUO 11 IKI 18 VAL. MUZIEJAUS LANKY-MAS YRA MOKAMAS.

MALONIAI KVIECIAME VISUS APSILANKYTII!

Muziejaus vedėjas

Bronius ŠABLEVIČIUS

Lietuvos dvasia miršta kartu su kaimu

(Atkelta iš 12 ps.)

Senlio pasakų, įdomių padavimų labai mėgo klausytis anūkai. O anūkus L. Dubaka nepaprastai mylėjo: „Ai, mylėja anas anūkus! A vis valga, tai vis anūkas aplipęs. Tai anūkas ranku mala bliūdi, a anas valga. Tai nieka ir nesaka. Kai vaikui jau sūsersi ar kū, tai in dieudukų. Senobiškas toks buva, gera būda“. Liudviką labai mylėjo ir išminties mokėjo „tėvukas“, tad ir jam gyvenimas atrodė tuščias be anūkų. Kam, jei ne jiems, gerasis senelis stengesi perteikti (ir pertekė) visą savo sukauptą gyvenimiškąją patirtį. Ką, jei ne juos, jis auklėjo savo keistais, bet be galio įdomiaus pasakojimais, mokė mylėti žmones, gimtają žemę, saugoti savo namų židinį. Marti taip pat negalėjo nemylėti šešuro. Tieki gerumo ir šilumos jis atidavė jį supantiems žmonėms, tiek energijos išspinduliaivo, norėdamas jiems padėti.

Tikriausiai neįmanoma iminti šio pasakojimo mišles. Kokia jėga, gal antgamtiška, skatinė ši žmonų sudėti į atminti, išsaugoti bei perteikti kitiemis tiek senovės lietuvių išminties, tikėjimo pilnų padavimų, sakmų, pasakų? Koks buvo Liudviko Dubakos pasaulis, gyvenimo suvokimas, jei jis dažindavo džiaugsmą, atiduodavo po dalelę savęs vienims, kas tik jo klausydavo? Dalindavo niekieno neprashomas, dargi pats ieškodavo tų, kurie norėtu išgirsti apie velnius, vaiduoklius. Neprasydavo ir net neužsimindavo apie joki atlygi. Toks jau buvo šis lietuvis, kad' materialūs dalykai jam nerūpėjo. „Nu, matai, vaike, vienas batus siuva, kitas — kalvis, tračias eina su kirviu. Amatas kur patraukia. Jéigu anas buvęs mokytas, būt knygas prirašis. A darbar va jam buva taks naras pasakat“, — štai apie aiškinā, tokį tévo palinkimą sūnus Juozas. Mes, jaunieji, jau sunkiai galim bepatiketi, ar yra tokia pasakotojo profesija? Būti ji gal ir gali, tačiau juk už kiekvienu darbą mokamai. Mūsų laikais men-

kiausią paslaugęlę žmonės padaro tik už užmokesči. Gi Liudvikas Dubaka dalino visiems tal, kuo jis pats džiaugėsi, kuo pats buvo turtingas. Sis žmogus, galima sakyti, kiekvienam atiduodavo dailetę savo širdies. Gal todėl ir nelémė jam Dievas sulaukti senatvės. Išejo iš šio pasaulio 1968 metais, eidamas 70-tuosius. Nori, nenori, bet peršasi liūdna išvada: kartu su kaimais nyksta ir lietuviškoji dvasia, miršta mūsų, lietuvių, gerumas ir tikėjimas. Išsigimsta žmogus. Tik vis dar tarp pamatų akmenų, užželusių piktžolėmis, senų obelyų šakose plevena senųjų, tikrų savo tautos tradicijų saugotoju, vélës.

...Užvérę jaukios, šiltai prikūrentos trobos duris ir žengdamos bałtaskarės žiemos nusidabruotais takeliais, ilgai dalinomės iškilusiomis mintimis: vis dėl to skaudu, kad skurdi mūsų žemele, sugebėjusi pagimdyti ir išugdyti tokią asmenybę, nesugebėjo duoti pamato moksliams. Ir, kas žino, gal būtume turėję dar vieną Valžganątę ar Krévę.

**Laima RIBOKAITE,
Audra MEIDUNAITÉ
Ignalinos I vid. m-la**

Gulbių valgytojų draugija

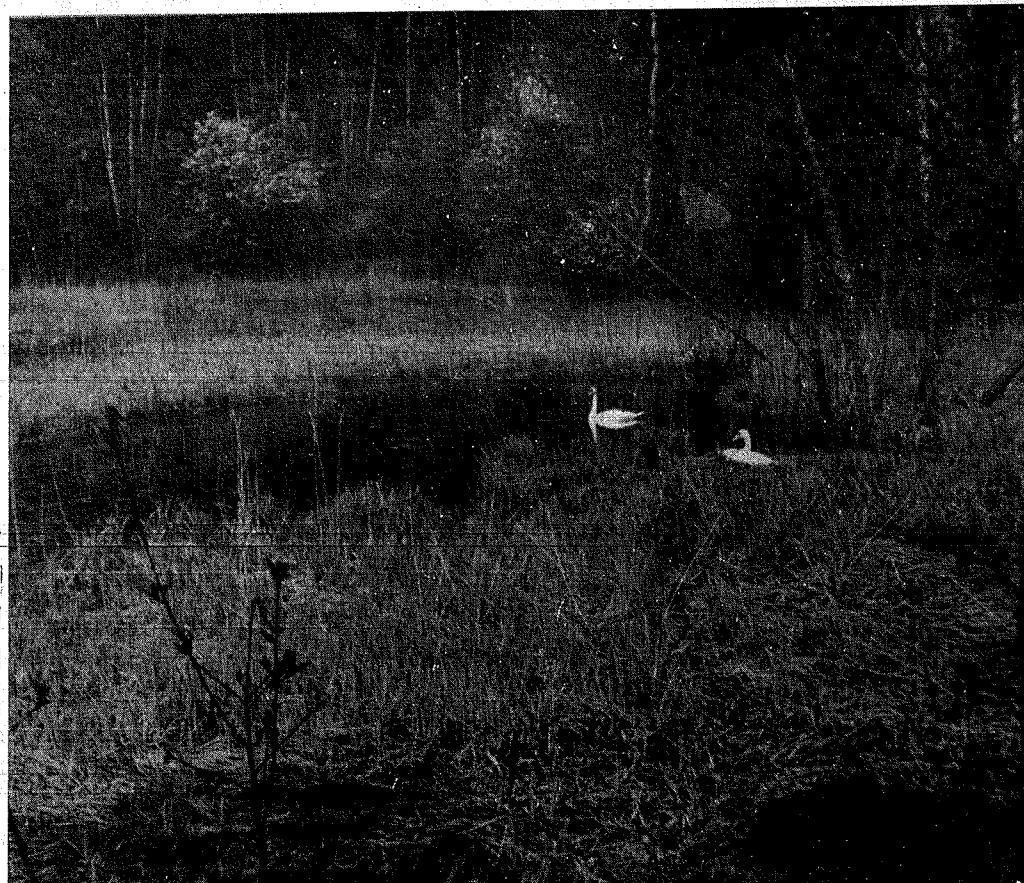
Praeityje kaimuose buvo madingi dideli paveikslai ant sienų: nuostabus parkas, mėlynas tvenkinys, už jo — balta pilis pilaitė, o tvenkinį plauko pasakiškos gražuolės gulbės. Ir visą šią rojaus kampelio grožį užpildo svajinga mergelė, gal net karalaite. Gulbių paveikslai kabojø prie lovų, — atrodo, jų salduos lyrimas nuteikdavo ramesniams miegui. Ir kas galejo varžytis su gulbėmis! Nebent tik elniai, stirnelės... Tokių gražiai liūdnų paveikslų ant sienų rastume ir dabar, bet jau mažiau, gerokai mažiau...

Mat dangiškai mėlyna svajonė matyti gulbeles išsipildė, ir nebe paveiksluose, o tikras ir gyvas. Iš kur tokia žmonių meilė gulbėms? Sako, jos gražios. Tikrai gražios, jei nebūtų gražesnių. Išauginkite kambary kuosa. Ji taps rankinė, lyg kačiuokas, ir ji tikrai taps gražia, gailėsite, kai jos neliks. O kai į rankas paimi vanagelį, sakala — tai ištis nustembis. Regis, ir spalvos pilkos, rudos, bet paukščio grožį net aprašyti sunku, nes tos „pilkos“ spalvos pasirodo esą tokios sudėtingos, ir taip suderintos tarpusavy, jog arti atrodo kaip meno kūrinys. Ir, svarbiausia, pakeri to paukščio kūno formos tobulumas. Va, tada ir suvoki, kad gamta milijonus metų paskyrė paukščio linijoms gražinti...

Bet gulbė — tai balta žasis, tik ilgesniu kaklu ir grakštene, mat, laukinė. Gulbinas, išskėtės į viršų sparnus — grožio idealas. Bet kam tas graudulys? Sparnus iškelia patinas, kuris be žodžių sako: „Dink iš ekrano, ir kuo toliau nuo mano teritorijos, o tai užpulsiu ir primušiu!“ Stai ir visas gulbės grožis! Kai du gulbinai nepasidalija vandens ploto, susikimba. Per grumtynes stipresnis patinas sučiumpa priešinką už čiupros, nulenka jo galvą žemyn į vandenį ir pri-girdo. Gražu! O tuo tarpu balta nuotaka gulbelė droviai nuleidusi blakstienas, viso to „nemač“... Geriausiu atveju gulbių patinai pasidalija vandens plotą be tragedijų, tačiau pilktai sergsti savo teritoriją. Gerai, jei ežeras dydžiu sulig Zuvinčiu, Sartais ar Rubikiiais. O jeigu 15—20 ha ežeraitis patinka kelioms gulbių poroms?

Vytautas Nedzinskasis monografijoje „Gulbės Lietuvoje“ pa-teikia gulbių suvestinę Respublikoje 1978 m. 13 lenteles su žinome, kad Utenos ir Ignalinos rajonuose nesurasta né vie-

(Nukelta i 17 ps.)

VOLUNGE

Bronius ŠABLEVIČIUS

Užmirštose kapinėse

Nueikite į aplieistas kapines. Sugriuvęs užmirštyjų miestas. Zolė ant kauburių, krūmai. Akmenyse iškaltos raidės laiko ištrupintos, neatpažistamos, o akmenys — po kerpėmis. Akmuo virš gulinčiojo galvos turi stūksoti kaip nepavargstantis buvusio gyvenimo skelbėjas. Deja, akmuo nešikeičia tik vienos kartos gyvenime. Ir rymo jis sustingime jau ne kaip amžinės simbolis, o lyg tam, kad kažkada gyvenęs žmogus niekada nebegrįžtų į gyvenimą. Stai paskelbs: „kapinės likviduojamos“. Bet nebus kam išskelti iš užmaršties dugno nė vieno prisiminimo. Kiek žmonių buvo gyvu!

Dabar mes stovėdami čia, lyg visažiniai, aiškių įžiūrime: netekties skausmas neturėjo prasmės. Laikas sunaikino viską, ir absoliutus užmiršimas tapo vieninteliu realybės faktu.

Žmogus išlieka savo darbuose. Žmonėse — neišleka. Jau anūkas nemégsta senelių (nebagražūs, nevirkūs, nemieliai), o vėliau vargu ar galės prisiminti, kur ilisi jų išpopinusi močiutė. Užmaršties siū-

lelis nutruksta nesumezgamai. Taigi, ar pastangos „pratęsti save“ tikrai nuoširdus, ar ne dirbtinis savęs raminimas?

...Kartą turistai apžiūrėjo J. Biliūno sodybą. Senovė, relikvijos, pagarba. Ir kiutiina per kiemą šulinio link moterėlė — mūsų klasiko netolima giminaitė. Pribeogo kažkuri iš būrio, pasilabino pagarbai ir su pasigérėjimu paklausė: „Tikriausiai tamstai čia gera gyventi jau vien dėl to, kad esate ižymaus rašytojo giminaičių?“ Bobėlė piktai sutarškino kibiru: koks paistala! Ir ko čia džiaugtis, atrado, matai, gerumą. Dar namą užima!

Sloje gyvoje Biliūnų atšakoje paties J. Biliūno nebebuvo nė viename širdies tvinksnyje. Tik liko rašytojo „Kliudžiau“ — mažytis žmogaus sąžinės veidrodėlis, nedužtantis bet kuriam žmogui, bet kurijo laikmečiu, ir „Laimės žiburys“, kurio žibėjimas veda ir mus, ir tuos, kurie po mūsu. Kas žinotų apie J. Biliūnų darbar, jei ne jo darbininkė plunksna? Niekas. Gyveno kažkas, kažkada... Ta moterėlė, giminės atšaka, irgi nepasakytu. Beje, jos niekas ir nepaklaustų!

Užmirštose kapinėse — užmiršta praeitis. Kodėl nebežinomi vardai? Gal dėl to, kad žmonės visais laikais, kaip ir darbar, padarydavo dažiau, negu galėdavo?

KATINO POLITIKA GERESNĖ

MORCIUS!

Atsiprašau: jokių interviu! Leiskite pailseti. Ato-kaitoje taip gera. Rankytės suglaudei, akytes priemerkei... Tos pavasario naktys taip išvargina. Ir kas darosi?! Kai tik ateina toks laikas, — taip ir darosi! Jau štiek metų saukau: užteks, dabar tikrai užteks, tai nerimta. Bet ateina pavasaris ir — kas darosi?! Praeitą naktį su kažokia balta katyte (jos akys... žalios kaip smaragdai!) naujo namo stoga privatizavom. Kitt išspūtė katinali siautėjo kaimynystėje ir kiemuose. Sau-nus balaganas. Man patinka. O ménulis apskritas...

Labai kniaukti norisi. Pavasari balsas kažkokas naujas atsiranda — baritonas. Tokiu balsu žmonės miegodami rékia. Kartą nuo juo plyta gavau, mat visai po langais žaidėme, o jie ruošesi gulti. Ką tie žmonės suprantą — jie visi beviltiški ir su-kalkėję. Žino tik viens kito nekesti, viens kitą per laikraščius keikti, draskytis. Pavasaris — susitai-

kymo, apskabinimo, meilės, draugavimo metas. Mes, katinai, esame tam pavyzdys: prie bet kokios santvarkos gera.

Na, pakaks. Dar snūsteliu valandą, kitą, ir baigsis diena. Pilnatis mane taip veikia... Lyg adatom į uodegą. Miauuu!

Katinas don Bazilius

R. Valčkaus nuotr.

Darius SILINIS
Ignalinos 1-oji v. m-la,
12a kl.

Bohemieški veidai
Iš vasarų nakties...

Laužai. Vėžiai...

Nebeatelis...

Kodėl tu man

Neparašel

Vardan kvalios širdies,

Kuriai néra ramybės

Kurioj jokios prasmės?

Nors kas laiškai

Be ateities —

Laivali nerealybės...

Jau neateis veidai

Iš vasarų nakties...

* * *

Už tą kelią baltals

debesim,

Kur pagaua radarai

signalą,

Mane traukia pasauliai

Į tolimą kelią,

Mane traukia į nuostabu

kelią...

Kovo naktį — šalna

paskutinė...

Aš išeisiu basom į sniegą,

Jūs dar mieget visi,

Dar mieget...

O naktis jau tokia

sidabrinėl..

Ar jums mano luoša

jaunystė,

Kai pasauliai naktim talp

traukia?..

Manės laukia...

Anapus laukia...

Bet naktis nuodėmingai

tyli

Ankstų rytą visi nubusit.

Akyse — rodos, kas

ypatinga.

Rodos, kas nelauktai

pradingo...

Ir, neaišku kodėl, nuliūsit.

B. Sablevičiaus nuotr.

Kur tas kelelis pilkas...

Gimsta kūdikis ir jau keliauja: ligoninė, tėvų namai, lopšys. O vėliau... Eurika! Mokū vaikščiotil Tapsi mažylis kojos į žemę, bet dar neįmima pėdasakų, kurie pramintu takeli. O laikas skuba, valkas auga, žingsniai tvirtėja ir... stebuklas: per kiemą nuvingiuoja jo kojom išmintas takelis, gyvybės linija, kuria teka žmogaus dvasinė energija. Tekā į žemę ir grįžta į žmogų, o iš jo — į neaprūpiamus kosmoso tolius.

Mašinos rieda keliais. Jos už mus pramina kelius, bet jos — geležies masė. Ar čia gali būti žmogaus vidinis ryšys su kosmosu ir žeme?

Basos kojos mina takeliu, jos vilgomos rasos atilsiu. Tau svaigsta galva? Tai džiaukis — Tu dar žmogus. Ne tik kojas, —

galvą suvilgyk rasoje. Ir, rasi, atsivers tau akys, ir praregesi. O jei praregesi, tai pakeliaukim keliais ir takeliais...

Stai kaimo kelias, bet vedantis į miestą. Ką matat? Mazutinis purvas, buotelį „blizgesys“ ir skurdas“, plastmasių aukcinos, homo sapiens pilvo „gaminijų“ paroda-pardavimas. Tai kelias, sukeliančios alergija. Jি išmynė žmonės ir daugiatonė technika. Jų kojų padai aplipę šiukslemis, o smegenų vietoje — „zombiai“ laksoto. Sakai, nusibodo, nenori eiti šiuo keliu? Pasukim į takeli šalia jo. Sakyk, ką jauti? Samanų kilimas glosto kojas, miškų gėlės švelniom spalvom užlieja akis ir, svarbiausia, džiugi nuotaika, sklindanti nuo kojų pėdomis išmintu takelio. Gera nuotaika vi-

sur: takelyje į vienkiemį, pačiamē vienkiemyje ir geraširdiška šypsena vienkiemio šeimininkų akyse. Neskubékime iš čia. Mūsų rytdiena, jos prasmė į ūlame čia. Takelyje į vienkiemį.

„Slepsi mažylio pėduka! ir įmina savo švelnios sielos virpesius į gimtają žemę. Padékime jam įminati takeli, tik ne „čeveryk“, o savo pėdų švelnumu. Gležna gėlėlė išaugia

ir tampa atsparia gyvenimo vėjams, jeigu ją prižiūri švelni ranka su valinga meilės jėga. Takelis — kiekvieno iš mūsų gerumo šaknys. Jei jų neturėsim — išvers mūs pašaulio neapykantos vėjai.

„Kur tas kelelis pilkas mane nuves?“. O nuvesten, kur mes jį praminim.

Vytautas
JUODAGALVIS
Petro Bilkio nuotr.

FOTOGRAFIJA

Jis ir jি, o aplinkui valkučiai —
Trys dukrelės ir vlenas sūnus.
Želia atžalos medžiui bedžiūstant,
Auga, supa vainiku žaliu.

Paziūrėjės atgal ją padėjau, —
Ach, nedingti migloj nebūties!
Nors mažytį palikt trupinėli
Tau, gyvenime, savo širdies,

J. SERNAS

ŽMOGAUS EKOLOGIJA

Tesiame straipsnių ciklą apie netradicinį gydymą. Ši karta pateikiame N. Semionovos žodį. Ši moteris pati perėjo visus „kryžiaus kelius“, padėjo daugybei žmonių. Dabar ji savo patirtį skleidžia mokslo populiarinimo žurnalose. Ne galima ja netikėti. Deja, netgi tokie „vaistai“ kaip citrina ar aliejus tapo sunkiai prieinami. Tačiau... kas brangiau: kilogramas apelsinų, keletas žalių arbūzų ar savo sveikata? Neveluokite!

Tik septyni žingsniai

Aštuonerius metus plūšėjau žmogaus mitybos paslaaptyste. O, tada tai buvo mano gyvybės klausimas! Dabar aš išsikapanojau iš visų ligų ir todėl perduodu savo patirtį žmonėms.

Aš nieko naujo neišradau. Hipokratas moko: „Žmogus gimbsta sveikas, visos ligos jam ateina per burną su maistu“. Tai mane sukrėtė. Studijavau senosios medicinos traktatų. Žinote, visus juos persmelkusi mintis yra tokia: įvairūs maisto produktai vienai kitiemis trukdo viršinkinti. Baltyminis maistas (mėsa, žuvis, kiaušiniai, grybai) virškinimo metu sukelia rūgščių išskyrimą, o angliavandeniniai (duona, bulvės, kruopos...) — šarmų išskyrimą. Jeigu tuos produktus valgyti kartu, tai didelė dalis virškinimo sulčiu skrandyje neutralizuojasi, t. y. jos nustoja viršinkinti. Dėl šios priežasties tarp išvardintų nesuderinamų maisto produktų suvalgymo turi būti bent 2 valandų tarpas. Kad atskirai valgomu produktui virškinimas yra teisingas, natūralus, patvirtina žmogaus būklė ir gera nuotaika.

Trečioji maisto grupė — augaliniai produktai: vaisiai, daržovės ir sultys. Visi jie padeda viršinkinti abi anksčiau minėtias maisto grupes.

Jei kasdien ir kasmet valgomi nesuderinami produktais kartu, tai virškinamu sulčiu išskyrimas chroniškai peržengia normą. Tai išsaukia priešlai-

kinį virškinamųjų liaukų nesugebėjimą suvirškinti suvalgyto maisto. Taip, pvz., susergama cukraligė.

Bet eikime tollau, žiūrėdami, kas vyksta virškinime dėl mūsų nežinojimo. Kadangi esant sumaisytai mitybai šarminiai fermentai neutralizuojami rūgščių fermentai, baltymai ir angliavandeniniai slenka žarnose tik dalinai apvirškinti. Jie eina plotnomis žarnomis, kur dalis maisto medžiagų išsurbia ma i kraują, o dalis lyg plėvelė nusėda ant žarnu sienelių ir užkemša išsurbiamuosius kanalélius. Didžioji nesuvirškinto maisto masė susikaupia storiosios žarnos vingiuose. Ji prisipildo tokio „pusiau-produktu“, kuris labai sunkiai pasišalina, o dalis lieka. Toks žmogaus virškinamas traktas tampa kraujo intoksikacijos (apnuodijimo) šaltiniu, be to, spaudžia kitus organus.

Tai, kas kaupėsi metu metais, būtina išnesti iš organizmo ir liaudies medicina čia turi nemažą patirti!

Pirmas žingsnis: žarnyno išplovimas. I 2 ltr. išvirusi ir atvésintą vandenį prideti šaukštą citrinos sulčių. Supilti į indą su žarnele. Klizmos atlikimo metu reikia atsklaupti, o aškūnėmis atsiremti į grindis. Procedūrą atlikti prieš miégą. 1-ąja savaitę — kasdien, 2-ąja — kas antrą dieną, 3-čią — kas dvi dienas, 4-tąjį — kas 3 dienos, 5-ąjį — kas

savaitei ir višada — kartą per savaitę. Si procedūra, žinokite, padeda išgyti ir nuo hemorojaus.

Antras žingsnis: atskiroji mityba. Stai schema: (Ziūr. apačioje).

Ši schema — TAI RAKTAS Į JŪSŪ SVEIKATĄ!

Jos pagalba galima susatyti įvairius meniu, neleidžiant sumaisyti nesuderinamų produktų. Galima naudoti ir konservuotas daržoves ir vaisius. Tik: rūgščius su baltyminiu maistu, saldžius — su angliavandeniais. Riebalai naudojami visur, pagal jūsų skonį.

Jeigu jūs norite atskrattyti ligą kaip kolitas, gastritas, cukraligė, hipertonia, cholecistitas ir t. t. — pasinaudokite šita schema.

Trečias žingsnis: Pirmyn prieš disbakteriozę!

2–3 savaites kas ryta atskélus suvalgyti skiltele česnako (be duonos). Vakarais — tas pat, tik 2 val. po valgio. Po šio profilaktinio ciklo nustoja pūsti žarnyną. Tai rodo, kad rūgimo-puvimo procesai nebevyksta.

Ketvirtas žingsnis: saarių išvalymas.

5 g lauro lapų įmesti į 300 g vandens, virti 5 min. Po to supilti į termosą. Pritraukia per 3–4 val. Tokią arbata gerti mažais gurkšneliais 12 valandų laikotarpyje. Vadinasi, po mažai ir per ilgą laiką. (Viso nuoviro iš karto gerti negalima).

Procedūrą kartoti 3 dienas. Po savaitės vėl galima pakartoti.

Sąnarių išvalymą atlikti pirmals metais — I kartą per kvartalą, po to rečiau: karta metuose. Si procedūra leidžia atskrattyti druskų nusėdimo sąnariuose, sąnarių „sukimo“, sąnarių nuovargio ir pan.

Penktas žingsnis: kepenų išvalymas.

Procedūrai reikia 300 g alyvu aliejaus ir 300 g citrinos sulčių.

Pirmai diena: ryta, nevalgius, atlikti klizmą. Viša dieną maitintis tik obuolių sultimis.

Antroji diena: daryti viską kaip ir vakar.

Trečioji diena: tas pat, bet sultis gerti tik iki 19 val. vakaro. (Tuo metu, pagal organizmo bioritmą, kepenys atspalaiduoja). Atsigulti į lovą, prie kepenų pusės priglausti šildančią pūslę ir kas 15 min. gerti alieju ir citrinų sultis taip: 3 šaukštai aliejaus užgeriami 3 šaukštais sulčių. Každa pradės veikti žarnynas, pradės iš organizmo šalintis žali bilirubino akmenėliai, cholesterolino kamščiai ir pan. Toks kepenų valymas būtinas, kad pakankamai gerai išsivalytų kraujas. Procedūra galima atlikti kartą per kvartalą, o po to — kartą per metus.

Seštas žingsnis: inkstu išvalymas.

Geriausiai atlikti vasara, arbūzų sezono metu. Dėl to reikia apsirūpinti arbūzais ir juoda duona. Tai bus jūsų dieta visai savaitę. Jei inkstuose ar šlapimo pūslėje yra akmenėkai, tai tinkamiausias momentas jiems išeiti yra 2–3 val. nakties. Tuo metu reikia išlisti į šiltą vonią ir valgyti arbūzus. Procedūrą galima pakartoti po 2–3 savaičių iki pasimatyti rezultatai.

Septintas žingsnis: kraujo limfos išvalymas.

Cia galiu pasiūlyti mišini pagal gydytojo Uoke-rio metodą: 900 g greifurtų, 900 g apelsinų sulčių, 200 g citrinos sulčių, 2000 g vandens, gauto iš šaldytuve susidariusių ledų.

(Nukelta į 17 psl.)

Baltymai

Zalieji produktai

Angliavandenialiai

Mėsa, žuvis,
Sultiniai
Kiaušiniai
Grybai
Pupos, žirnai
Baklažanai
Riešutai
Saulėgrąžos

Salotinės, lapinės
daržovės
Džiovinti vaisiai
ir uogos
Daržovės
(išskyrus bulves)
Sviežios sultys,
Uogos, arbūzai

Duona, kruopos
Bulvės
Cukrus
Medus
Kompotai
Uogienės
Arbata

Tik septyni žingsniai

(Atkelta iš 16 psl.)

Iš ryto padaryti tirpala: 100 g vandens ištirpinti šaukštą glauberio druskos. Išgerti. Prasidėda prakaitavimas. Tada kas 30 min. gerti po 100 g sulčių mišinio. Procedū-

ra trunka 3 dienas.

Visi šie organizmo išvalymo „žingsnai“ turi būti atliekami nuosekliai. Pavyzdžiu, jei imsim valytis sanarius, o žarnynas dar užterštas šlakais, galima išsauktti stiprią aler-

giją.

Tebéra įsitikinimas, kad visas ligas išgydo gera kaimiška pirtis. O juk ir apsiavalymą pirtyje reikia pradėti tik po žarnyno išvalymo. Jūsų žiniai, šiluminis smūgis kaitinan kū-

na yra šlaku prasiskverbimo i žarnyną priežastis. Tik išvalius organizmą nuo metų metais susikaupusių šlakų, kiekvienas gali pajusti, kas tai yra sveiko kuno džaugimas. Linkiu visiems jums sveikatos, gerbiama skaitytojai!

N. A. SEMIONOVA
(„Priroda i čelovek“)

GULBIŲ VALGYTOJŲ DRAUGIJA

(Atkelta iš 13 psl.)

na gulbę, o Švenčionėlių rajone — 6. O vėliau? Vien 1989 m. vasarą Ignalinos rajone rasta 111 gulbių.

Pirmosios gulbės ANP atsirado 1976 m. 1 pora atsivežta iš Zuvinto. Sunkios tada buvo žemos. Keletą metų neperėjo. Vėliau tos poros likimas tapo nežinomas. Pirmą kartą perejо 1979 m. Utenskišio ežere. Nuo tada ir prasidėjo pergalinės žygis ANP ežerais. Stai koncentruoti duomenys apie jų gausėjimą parke.

Metai	Perėjo porų	Išaugino jauniklių	Visų gulbių skaičius vasarą	Kiek žimojo
1979	1	1	5	3
1980	1	4	9	3
1981	5	18	36	9
1982	7	16	26	17
1984	6	24	32	26
1985	6	25	38	9
1987	9	39	57	46
1988	8	58	89	32
1989	8	48	79	51
1991	9	45	105	40
1992	—	—	—	199

Kai mažame ežere plauko 30 gulbių — tai atrodo, kad ir žiemą pražydo vandens lėlijos, tik labai stambios. Grozis užsibaigia anksti pavasarį. Gulbės pradeda mušti savo pernykščius vaikus, kurie dar tebera pilki arba margi. Vargseliai, visą savo gyvenimą iprate būti šeimoje, negali atsiskirti. Bet tėvai pasijunta jaunavedžiai, ieško vietų lizdai. Tose vietose silpniesni paukščiai turi nėsdintis i ezero gilumą, i nendrynum arba iš višo ežero. Idomūs (liūdnū) rezultatai susikaupė, stebint 15 ha. Sekluočio ežerą. Iki 1981—82-ųjų jis buvo „mini Zuvintas“. Cia perėjo juodujų žuvédryų kolonija (iki 50 lizdų), ausuotieji ir mažieji kragai, laukiai, didžiosios, kuodutostios antys, klykuolės (ant žemės), dryžgalvės kryklės, ilgasnapės ir nendrinės vištelių. Per 10 metų ežeras visai sumenkė ir nuskurdo. Vandens paukščiai čia matosi anksti pavasarį, bet perėti nebegali. Skraido klajūnės, žuvédros ir kirai, laikinai pasirodo kai kurios antys, laukiai. Retenybė pamatytis juos su jaunikliais, mat, išperėjo kažkur giliai žolių tankmejė. Net smulkiai giesmininkų sumažėjo — kranklių, žiogelių. O juk gyvenimo sąlygos gerėja — ežeras vis labiau ir labiau užželia. Deja. Ežere toną nusako gulbės. Peri nuo 1981 m. O 1991 m. po tarpusavio mūsių apsigyveno net 2 poros. Abu patinai visą pavasarį ir vasarą buvo tokie „gražūs“, kad širdis alpdavo: baltutėliai, sparnai lankais išresti, iškelti kai jachtos burės, kaklai grakščiai išvingiuoti, ir plaukia viens prie kitą, viens už kitą puikesnis. Tik... tegu peržengia „ne savo“ teritoriją — išskutus sudraskys. Apie gulbių agresyvumą pirmą kartą išgirdau per IX Visasąjunginę ornitologų konferenciją iš prof. V. Flinto. Daug kas paaškėjo. Kai gulbės nori iškurti, bet negali dėl išvairių baidymų, ir kai pagaliai iškuria, žmonės dar labiau jomis gérissi: matai, koks pri-sirišimas prie vienos, lyg žmonės būtų! O iš tikrujų tai nepaslepėtas gulbių agresyvumas užsikariauti sau plotą net ir nera-mioje, netinkamoje vietoje.

Gulbės — žolėdžiai paukšteliai. Lesa daugumą vandens augalų, kartais išlipa į krantą, ir minta kaičių žąsys. Tačiau

aš nemanau, kad gulbės tokios nekaltos. Juk lesa išvairius vabzdžius, moliuskus, tai kodėl jos negali nugnybtį paukščiuko ar kiaušinėlio? Gulbės engia silpniesnius paukščius vien savo būvimi. Tas „buvimas“ — agresyvus gyvenimo būdas. Jei ežeras didelis, erdvus — žala nepastebima. Tačiau, jeigu ežeras 15 ha, tai ežerą reikia nurašyti. Idomus stebėjimo objektas ir 91 ha ploto Utenskišio ežeras. Gulbės čia per išvadet. Vandens paukščiai meglo šiaurės rytinė pakrantė ir salelę. Deja, gulbės irgi tas pačias vietas myli. Ir kartojasi procesai, kaip Sekluotyje.

Gulbes visi tik globojo. Jei kur nebubo — žmonės vežesi, iš kitur, pirko iš pažstamų. 1977—1982 metais Kretnaunėlės upės tvenkinį gyveno iš Zuvinto atgabenta pora. Cia visada vasarą būna žmonės, kurie gulbinui išvare neurozė. Jis iš vandens išlekdavo į krantą, pasivydavo žmones ir kuldavo spar-nais, o snapu kaip replėmis žnybdavo iki krauso.

Gulbės gražios, pvz., Zuvinto ežere. Nes jos čia natūralios, laukinės. Mūsų gulbės yra pusiau naminės. Jos neišskrenda, žiemoja vietoje. Pačios žmonės jas ipratina pasifilti. Kodėl šeriate gulbes? Tegu pačios ieško maisto. — „Tai kad labai gražios“. Gražuolės gulbės nacionaliniame parke tapo ubaginis: pamato žmones, aplaukia — „Duo!“ Ir duoda. Turistai (ir ne tik jie) peni duona, bulvėmis. Sočios gyvenančiosios vietas sutrikdo migracijos instinktą. Paukščiai tampa sėslūs. Kol jų buvo po keletą, šaltomis žiemonėmis veždavome duonus kepalius ir vietinių žmonės jas šerdavo. Ir štai — žiemojo 200. Beje, šiltomis žiemonėmis jų gausiau, net suskaityti visas sunku (pvz., Zeimenos upėje). „Gulbių problema jau yra. Retai pamatysi ežerą be gulbių. Buvau priblokštatas, 1991 m. radęs perincias gulbes. Zeimenos upės slėnyje, išdžiūstančioje baloje, viksvoje. Net vandens neberekia. Bet yra svarbesnių problemų už gulbes, todėl ši dar laukia savo eilės. Aplinkos apsaugos departamentas turi peržiūrėti dabar esamą gulbių apsaugos nuostatą. Rudenį, kai gulbės pasiruošia žiemojti, pavienes, neauginančias jauniklių, reiktų šaudyti. Pagal licencijas. Kaip kad sturnas, antis, ir kt. Gulbė turi būti paskelbta medžioklės objektu. O gal lauksite, kol jos dar labiau išsiplatins ir vis intensyviau darys juodus darbus mažuose vandens telkiniuose? Kol kas gulbė Lietuvoje — tai kaip šventa karvė Indijoje.

Bet ir vėl... Kur padėti nušautą gulbę? Iškepti kaip antį su obuoliais? O jeigu gulbė nevalgomą? Na, sukrante kru-tinėles kepsniuką ir brinkt, guli kojas ištiesęs. Tai tik K. Donelaicičio parapijonys varnas sudėtis ir valgė. O mes negalim, ne negalim. Beje, sako. Anglijos karalius Henrikas III iškeltoje puotoje paruoše 125 gulbes. Vėliau, kai gulbės buvo gerokai apvalgytos, išleistas griežtas apsaugos ištautmas. Darbar kai kuriose Europos šalyse gulbės medžiojamos. Žinoma, gulbės kepsnys kaip žasiena. Ir ežeru nekyveja. Nebent pati virėja dumblu atsiduotų. Kaip matote iš lentelės, vien nacionaliniame parke galima ižrengti restooraną „Gulbė“ ir pastatyti pūkinį miegmaišių fabriką. Todėl siūlau išteigtį Gulbių valgytojų draugiją. Tuo padėsime gyventojams sunkių ekonomikos krizės metu ir, svarbiausia, pristabdysime vandens paukščių ištūmimą iš ežerų ir tvenkinių. Juk kuo toliau, tuo bus gražiau.

Jeigu eilinių gulbių mylėtojai ar šiaip žalieji net paraudynavo, iš piktumo, siūlau nepykti užsidarius po vieną. Reikalingos naujos mintys, naujos idėjos — kaip išeisime iš šios padėties? Kas pasiūlyti?

Autorius: nuotr.

MŪSŲ PAMINKLAI

Palūšės bažnyčios paveikslai

Nemažiau vertingi paveikslai, bylojantys apie senųjų liaudies meistru darbštumą, talentą ir neįšenkanamą jų kūrybos gyvybingumą, tapyti aliejiniais dažais drobėje.

J Palūšės bažnyčią, statytą 1750 metais, respublikinės reikšmės paveikslas „Sv. Antanas Padujietis“ (autorius nežinomas) turėjo būti atkelta iš kitur.

Paveikslų kompozicija būdinga XVII a. tapybai. To meto šventųjų atvaizdams charakteringas pagrindinio personažo veidas ir kai kurie modeliavimo ypatumai.

Aptaisas, kuris dengia kūdikėlio Jėzaus rūbus, karūną, Sv. Antano aureole, pagal dekorą skirtinas XVII a. padaigai, taigi, atrodo, nutapytas vėliau.

Sv. Antanas pavaizduotas apsivilkės ilgu abitū, su aureole, dešinėje rankoje — lelijos šaka, kairioji sutartiniu gestu priglausta prie krūtinės. Paviekslo dešinėje stalelis, ant kurio sėdi kūdikėlis Jėzus, kanonikušku gestu pakelęs dešinę ranką. Kompoziciją papildo stalelio papédėje sėdis angelas, laiką lentą su giesmės Sv. Antano garbei tekstu. Paviekslo kairėje, gilumiame plane, pavaizduota vieno iš appažintų Sv. Antano stebuklų scena. Ties horizontu matyti architektūros fragmentai, o fono didžiumą užima dangus su retais debesėliais. Iš dešinė-

nio viršutinio kampo, sklinda šviesos srautas ir spinduliai. Sv. Antano figūra nutapta paveikslų centre, tačiau griežtos simetrijos nėra: kūdikėlio, an gelo figūros ir tekstas persveria kompoziciją į dešinę. Paviekslas suteikia lyrišką nuotaiką, kurią išreiškia veikėjų judesiai, taip pat ir plastinės priemonės: švelnios piešinio linijos, kontrastingas šv. Antano rūbas, šviesiai rusvo, pilkšvo, dangaus fone, balzgani karnacijų blyksniai.

Paveikslas išinė vertingas ir kaip XVII a. tapybos pavyzdys, nes teikia žinių apie to meto dailėje naudotas paveikslų kūrimo priemones. Paviekslas šv. Antanas patrauklus savo išraiškingumu, sugebėjimu perteikti vaidzo emocinį turinį.

Cia reikėtų pridurti, jog daug metų paveikslas buvo blogoje būklėje. O Palūšės parapijos klebono Jono Kukto deka, 1983 metais jis vykusiai restauruotas ir apsaugotas nuo sunykimo.

Kitas vertingas bažnytinės dailės kūrinys yra vietinės reikšmės dailės paminklas, paveikslas — „Nukryžiuotasis“ (XIX a. pradžia). Autorius nežinomas.

Paveikslų stilius būdingas to amžiaus dailėje vyravusiai įvairių piešimo būdų samplaikai. Pats siužetas, vaizduojamoji scena — dar ankstyvesnės kilmės. Formos perteikimas rodo, jog

pavyzdžiu galėjo būti skulptūros kūrinių. Panasų pavyzdžių yra vokiečių dailėje, kurios poveikį galėjo patirti „Nukryžiuotojo“ autorius.

Staciakampį vertikalų paveikslų formatą atitinka ir pabrėžia lotyniškų proporcijų kryžius, ant jo prikalto Nukryžiuotojo padėtis. Kristus pasilenkė, šonan pakreipęs galvą. Nukryžiuotojo kūno formos perteiktos pilkšvomis, balsvomis ir melsvomis spalvomis. Šviesa ir šešeliai keičia vienas kita. Piešinys ir modeliavimas atskirose vietose kiek skirtingi: veidės, plaukų ir barzdos sruogos perteiktos minkščiau, tapybiškiau. Idomu, kad dailininkas perteikė netolygaus ilgio Kristaus rankas, liemenį ir prailgintas kojas.

Paveikslas patraukia dėmesį išraiškinga kompozicija, nestokoja ir jausmingumo.

Dabartiniu metu paveikslų būklė nepatenkinama: visame jo plote ištrupėjė dažai, drobė nuo porėmio atplysisi, nugarinėje pusėje yra pelėsių žymiai. Norint paveikslą išsaugoti nuo sunykimo, būtina jį skubiai restauruoti. Tam reikalinga nemažai lėšų. Manyčiau, paremti galėtų parapijos tikinčiųjų, kaimyninės religinės bendruomenės bei visi geranoriškai nusiteikę žmonės, norintys prisidėti prie mūsų ainių palikimo išsaugojimo.

Primenu, kad restauruoti gali tik specialistas, gavęs Paminklosaugos departamento specialų leidimą.

Elena ANDRAŠIŪNIENĖ
Rajono paminklotvarkininkė
M. Sakalausko nuotrakose: „Sv. Antanas Padujietis“, „Nukryžiuotasis“

Irena ŠALTIENĖ
Ignalinos I vid. mokyklos mokytoja

MUMS, Lietuvos žmonėms, faktinę valstybię nepriklausomybę jau du kartus pavyko atgaudi ne taip jau sunkiai. G. Č. į politikų nuovokos siužaudoti tinkamiausiu istoriniu momentu, gal kitos priežastys buvo, bet manau, kad daug mūsų valstybei padeda tai, jog pirm ginklų ir kraujo į mūšį už laisvę siunčiamas ZODIS. Jis vienija ir kelia, jis atveria akis ir nurodo kryptį. Paskui žodis jau eina minios... O kad jis galėtai kas nors taip pasakyti ir kad jam galėtų daugelis be prievertos paklusti, ZODIS turi būti stipriai jauges į žmogaus pilietinę samonę. Be jokių pastangų taip retai būna. Didžiausiai žodžio sodininkai — mokytojai. Jie mūsų istorijoje, manau, apgynė Lietuvą nemažiau už ginklus ir kareivius. Kai tik nelikdavo žodžio, tai ir ginklai nutildavo, leisdami sventimoms kojoms mindyt mūsų žemę ir mūsų kūną.

Manau, ir dabartinė Lietuvos pergalė ne be mokytojų pasiekta. Keistas dalykas, bet Mokytojas visais laikais buvo gerbiamas labiausiai tu, kurie stovi arčiausiai prie žemės. Ne dėl to prieš Mokytoją nukeldavo kepure, kad jis turtingas, ne dėl to, kad galingas, greičiausiai dėl to, kad jis šviesas iš šviesą vesti tegali. Tamsoje į ja patekti tegali tik atsitiktinai. O kadangi dvingsniaus mūsų, baltų, žemėje vis dėlto buvo (ir yra) tie, kuriems upės, miškai ir pievos yra aitorius, o ne vien galimybė biznį daryti, tai ir Mokytojo pagerbimas

jų tarpe buvo nuoširdaus ir dvasingo bendravimo būdas. Tuo tarpu per visą mūsų Tėvynės istoriją didžiūnų karalių rūmuose, parlametuose ar komitetuose Mokytojas nebuvu reikaliningas ar bent ypatingai prisimenamas. I ji akimirką sužiūramas kaip į ne laiku ar po kojom pasipainiojusi daikta, kurio spirti nevalia, bet išgirsti ji dar nėra laiko, dar yra

visoje Ryty Lietuvoje, istorija mokytojui nulém „požeminės versmės“ vaidmenį. Nuo carinės Rusijos laikų mokymas gimtaja lietuvių kalba slaptai čia pasibaigė tik 1940 metais. Oficialiai mūsų krašto vaikai beveik visais laikais turėjo mokytis tai rusiškose, tai lenkiškose, tai gudžiškose mokyklose. Ir tik kaimo „daraktoriai“ neleido mūsų krašte lietuviškam žodžiui numirti. Vadinasi, ir Lietuvos dv asiai užgessti neleido. Kiek ju-

kas šito „daraktorinio“ mokymo neskatino, nekaip jis buvo atlyginamas, bet tuo jis tikresnis ir brangesnis. Gyvenant galinos slaviškos jėgos pašonėje nuolat reikėjo gintis. Ten, kur negyne kariai, karaliai ar prezidentai, tyliai priešiniosi šitie „pilkieji paukštelių“ — eiliniai žmonės saugodami tai, kas švenčiausia, kas nuo paties Dievo duota — gimatų žodį.

Per 1919—39 metus dabartinio Ignalinos rajono teritorijoje slaptomis veikė apie 40 pradiniai mokyklų, dažnai skaityklomis vadintamus. Jas steigti, išlaikyti mokytojus ir parinkti buvo sunkus ir nedėkingas darbas. Jo émési šviesiaus mūsų krašto žmonės: tvarečėnas mokytojas (vėliau matematikos profesorius) Z. Zemaitis, daktaras A. Rimas, kunigai K. Cibiras, N. Vaišutis, J. Skruodus...

Dar ir dabar Palūšės pradinė mokykla — „Ryt“ draugijos 1929 m. pastatyta, matyt, ne be vietinių žmonių pagalbos. Cia jau tada dirbė kvalifikuoti mokytojai — lietuvių. Bet lenkų valdžia namų atémé, iškurdama jame valdišką mokyklą lenkų kalba. Kaip čia tiktų nors viena kambarėlių paskirti muzejinianis eksponatams, gal ir paminklėli ar kryžių Ryty Lietuvos mokytojui pastaciūs. Gal tuo būdu pasijustų pagerbtas ne tik praeities, bet ir šiandieninis mokytojas, nes juk istorija niekad nesibaigia, ji tebesiteisa mymse ir tesis po mūsų. Gal pagarbą paslauko jusiųjai tarisi olimpinės ugnies fakelas sustiprintų dabarties žmogaus fizines ir dväsines galias?..

MOKYTOJO ŽODIS SAUGOJO MUS

svarbesniu dalyku. Gal dėl to ir tam mūsų valstybingumui ne taip jau sekasi sužydeti. Gal?

O Mokytojuje slypi didžiulis tautos turtas, kurio nei okupacijomis, nei kalėjimais, nei tremtimis neišnaikinsi. Iš kareivio atėmei ginkla ir jis nepavojingas, o Mokytoja neveiklų daro tik jo mirtis, nes minties ir meilės į jokius ešelonus nesutalpinsi. Bolševikai gerai suprato štai, todėl vieni pirmųjų tremtinį į rythus buvo mokytoju vagonai. Bet jų mintis ir ten, Sibire, veikė ir padėjo žmonėms išlikti ne tik fiziškai, bet ir dvingsnai. Pasiskaitai tremtinį prisiminimus ir supranti, kiek daug nežmoniškoms gyvenimo sąlygomis gali padaryti dvasingas protas.

Ignalinos krašte, kaip ir

tū pasišventėlių, dabar ilsi si mūsų krašto kapinaitėse? Ar skaičiavo kas? Ar prisimena kas? Pristatėm kryžių ir paminklų, o ar nors vienas iš jų kalba apie šiuos dvasis (o ne tik valdžios ar teritorijos) saugotojus? Neteik girdėti. Mokytojas dar palauks

V. Martinkėno knygoje „Vilniaus krašto lietuviškos mokyklos ir skaityklos 1919—39 metais“ surinkti faktai ir yra paminklas tiems šviesuoliams, kurį vien mūsų dabartinėje Ignalinos rajono teritorijoje būta per 100 žmonių. Ir tai tik lenknečiul. O jeigu dar į gilesnius istorijos vandenis pažvelgus — XIX amžių ar XX a. pradžią? Cia vyko nenutrūkstantis procesas: per gimtajį žodį saugoti priklausomybę savo etnosui, vadinas, jau vien tuo išlikti dvasingam. Nie-

žemės vienetas VALAKAS, lygus 33 margams (kartais 30 apie Daugailius, Salaką, Dūkštą) lygus 21,36 ha. MARGAS lygus 0,71 ha. Salia margo buvo naudojamas ir rusiškas mato vienetas — DESIMTINE lygi 1,0925 ha.

Mažesnių matų skaičiuje buvo SIEKSNIS lygus 2,2 m. Juo matavo žemę, medieną, audini. Salia paprasto sieksnio buvo ir istrižas arba žvairas sieknis. Si vienetą sudarė aukštyn iškelta ranka ir į šalį atnaujinta koja. Istrižas sieknis lygus 2,7 m.

Pievas, galulaikes apmatuodavo VARSNOMIS, kurios lygios 4,87 m. Ilgiausiai išliko SILKINĖ STATINĖ, „solianka“ lygi 5 gorčiamis, kurie lygūs 13,7 l. Šia statinė naudojosi net iki 1940 metų. Jomis matuodavo grybus, smulkiai žuvį, sakus, terpentiną, kreidą ir kt.

Mažuoju matu biralamis buvo PURAS, lygus 67,2 litro. Pūri seikėdavo skolon imamus grūdus, karčiamoje mainais gaudavo už pūrą javų dvi kyvortas degtinės. Piemeniui gaspadorius sėdavo pūrą rugių. Didesniu svorio matu buvo PUDAS, lygus 40 svarų, kurie lygūs 16 kg 380 gr. Pūdais sverdavo tik grūdus. Be to, Salake, Vydiūose, Dūkštė apyartoje buvo ir LATVIISKAS PURAS, lygus 24 lietuviškiems gorčiamis, tie gi lygūs 48 kg.

Pašarus sverdavo BIRKAVAI. LATVIISKAS BIRKAVAS lygus 10 pūdų, kurie lygūs 163,8 kg. SALAKO BIRKAVAS

(Nukelta į 20 psli.)

Algirdas KULYS
Metrologijos duomenys iš Minčios apylinkių

Salia tiksliai, ilgą laiką apyvartoje naudotu matmenų, kuriu nurodydavo atstuma, seikėjamo kūno kiekį, tūri, buvo ir tokiai, pvz., KACERGA („saulė da par tris kacergas“), OLYCIOS VADELES, („17 kiemu vadelių ilgumo griovys pievosa“), AKMENIO METIMAS, (iš tolo par du akmenio metimus“), buvo dar ir tokiai, pvz., „kiek nuspjautum, ne ilgai už vištus skridimą..“

Dauguma matų vienetų buvo tie patys, kaip visoje Lietuvoje. Jie išliko ilgą laiką apyvartoje. COLIS ir dabar populiarūs stalūs matas. Atstumą dar matavo ir taip, pvz., iš Minčios į Vilnių 4 dienos kelio pėsčiomis su saule einant, o iš Minčios į Varšuvą buvo 6 paros žiemos kelio keičiamais arkliais.

UZUOGĀNA, tai dirbamų dirvų matas (yadinamas dar BARU) lygus 72 cm orės (vagos) bulviasody, darže, ir lygus 3 m javapojės. Arimų metu jaučiu jungais ar arklių kinkymais stodavo užuoganom, taip pat ir kertant javus.

Po valakų reformos, labai ilgai išliko tiksliai nustatytais

Aukštaitijos miestelių vardų kilmė

Lietuvos miestelių, miestų vardų kilmę išsiaiškinti, manome, rūpi ne vienam iš mūsų, bent jau patenkinant savo smalsumą. Jūsų dėmesiu pateikiame kelių Aukštaitijos miestelių vardų kilmės aiškinimus. Medžiaga paruošta pagal Broniaus Kviklio knygą „Mūsų Lietuva“.

Anykščiai

Visi sutinka, kad Anykščių vardas kiles nuo Anykštės vardo upės, tačiau upės vardo kilmė nėra tinkamai išaiškinta. Apie vietovės vardo atsiradimą yra keli padavimai bei žmonių samprotavimai. Pagal vieną lietuvių, matydami nuo kalno viršūnės didžiulį Rubikių ežerą, gérėdamesi jo gražumu, sakydave: „Kaip delnas“ arba „O nykštis“ — iš čia ir Anykšta. Pagal kitą padavimą senovėje viena ūkininko duktė skalbusi žlugta toje vietoje, kur iš Rubikių ežero išteka upelis. Netyčia kultuve sudrožusi sau per ranką, skaudžiai užgavusi nykštį ir émusi šaukti: „O nykštis!“ (...) Pagal A. Viešnuolo užrašytą ar jo surinktą padavimą Anykšta savo vardą gavusi nuo nelaimingo jvykio, kai bajoro Nykštės žmona Ona Nykštienė, patyrusi, kad jos mylimas vyras žuvo kare, iš didelio sielvarto pasiskandinusi tame upelyje. Nuo tada upelį pradėjė vadinti Onos Nykštienės vardu. Ilgainiui vardas sutrumpėjęs ir telikusi „Onyktienė“ iš kurios išriedėjo Onykšta arba Anykšta.

Rokiškis

Esą senovės laikais Rokiškio apylinkės buvo įpaugusios didžiuliais spygliuočių ir lapuočių medžių miškais, pilnais žvairiausiu žveriu ir paukščiu. To miško tankumyne, dabartinio miesto vietoje, nedidelė aikštėlėj tūlas vokietis, vardu Rochas, buvo pasistatęs sau nameli ir gyvenęs. Mites jis iš medžioklės. Jo senelis, kryžiuotis, esą sulaužes riteriams duota priesiaką kovoti su pagonimis ir pasidavęs lietuviams. Tąsai tat Rochas ir davęs pradžią miestul, kuris gavęs jo varda Rochkiškis arba Rokiškis.

Salakas

Savotiškas miestelio vardas išskirės dėliniu skai-

tant Salakas, iš dešinės kairėn — taip pat prasmingas vardas — Sakalas. Padavimai sakoj, kad Salaką įkūrės kunigaikštis Utenis. Senovėje čia buvę daug girių ir medžiojamų žvérių. Medžiotojai augindavę medžioklės salakus ir dėl to vietovė gavusi Sakalo vardą (...) Kai kas įrodinėja, kad senaisiais laikais ta vieta, kur dabar yra miestelis, buvusi apsupta ežerų, panašėjusi į salą. Ten gyvenę daugiausia žvezjai, kuriuos apylinkės žmonės vadine salokais, t. y. salos gyventojais, o kaimą, kuriamo gyveno, vadine Salaku. Salakas buvęs Lietuvos didžiulinė medžioklės centras. Cia medžiodavę ir kitu kraštų atstovai. Salako miestas buvęs septynių kilometrų ilgio ir septynių kilometrų pločio. Mieste buvusios 7 bažnyčios, 7 vienuolynai ir pilis, vadina Didžiąja Laba. Garsiausias ir turtingiausias vienuolynas stovėjė ant Kunigokalnio. Kai į Salaką atsibastę svedai, jie labai žiauriai elgesi susalakiškiais: mušę, kore, kankinę, deginę trobas. Žmonės praše pasigailėti. Svedai sutikę, bet pareikalavę atiduoti visus turtus bei brangenybes, kurie buvę Kunigokalnio vienuolyne. Žmonės pažadėjė, tačiau vienuolai priešinėsi. Supykę salakiškiai užpuole vienuolyną, bet vienuolai su aukso maišeliais išbégijo į mišką ir ten pasislėpė. Tuo metu vienuolynas prasmege į žemę.

Stelmužė

Paskutinė palatvės gyvenvietė — Stelmužė, kaimynų latvių vadinama Stelmužē (lat. muiža—dvaras). Idomus trupinys iš Stelmužės senovės. Vienų iš dvaro savininkų herfe vaizduojama pusė rato. O jo kilmė tokia. Sužinojus, kad pro šalių žiuosiasi caras, buvo sumanyma iš jų pasikėsininti — pa-

kirsti ažuolą ir ant pravažiuojančio paleisti. Vienas stipruolis atrėmės medį ir neleidės jam griūti, tuo tarpu caras greitais arkliais nudūmės. Stipruolis viėjės ir prašės mokesčio, bet, matydamas, kad dėkingumo nebus, stvėrės už vežimo rato, ir pusė jo likusi rankose.

Ukmergė

Pagal senus padavimus šioje vietoje stovėjusi pilis, kurioje gyvenusi visoje apylinkėje plačiai žinoma žynė, laikius prijaukintą vilką. Žmonės ją vadindavę Vilko merga, iš čia ir Vilkmergės vardas. Kita legenda pasakoja, kad kažkada šioje vietoje vilkas sudraskęs mergą. Nuo tada žmonės vietovę émė vadinti Vilkmerge. Yra ir daugiau šios legendos atmainų. Ukmergės vardo šalininkai prieš šias legendas pastato savasias. Pagal juos senovėje, kai dar lietuvių kūrenė šventąją ugnį ir garbinę savuosius dievaičius, dabartinės Ukmergės

vietoje buvusi senosios lietuvių tapybos kulto vieta, prie kurios gyvenusios vaidilutės. Kartą jos išvykusios į kaimyninę šventovę. Šventajai ugniai kurstyti buvusi palikta tik viena vaidilutė. Ji ilgai laukusi savo draugių, tačiau jos negrijūsios. Užėjusi naktis. Nuvaręsi vaidilutė užsnūdusi, prie jos priselinęs vilkas ir sudraskęs. Vaidilutę žmonės émė vadinti Aukos merga (ji aukodavusi). Pagal kitą padavimo atmainą vaidilutė pamiliusi Lietuvos priešą kryžiuolių ir sulaužiusi apžadus. Patyrę apie tai, vaidilos ją gyvą sudeginę, o tą vietą émė vadinti Aukos merga arba Aukmerge. Vėliau pirmoji žodžio raidė nutrumpėjusi ir likęs Ukmergės vardas. Dar kiti vietovės vardą kildina nuotekro ar tariamo senovės lietuvių tapybos dievaičio Ūko, kuris pagal padavimus mergas ésdavęs (...). Iki Nepriklausomybės metų spaudojį ir oficialiuose raštuose buvó rašoma Vilkmerge, Ukmerge miesta imta vadinti po 1918 m.

Metrologijos duomenys iš Minčios apylinkių

(Atkelta iš 19 psl.)

Lygus 500 svarų Valakinės koros sauso šieno svėrė 16. Salako birkavų.

Linus sverdavo SVARAIS, kurie lygus 0,37 kg. Parduodant linus, matu buvo PUNDAS, kurį sudarė 25 svarai. Turgun atveždavo pondus, atsvirtus ir surištus. Kartais iš vakaro gržtęs linų dėdavo ant pievos, kad nuo drėgmės pasunketų. Linų pondus surišdavo po šešis.

Dešimt šešiaryčių pondų, kurie sudarė KAPĄ (šešiasdešimt).

Vilnas sverdavo taip pat svarais. 2 svarai sudarė PUNDELI. Vienos avies kirpimo neplautos vilnos su pakojinėm svėrė 2 svarus. Buityje svaras ilgai išliko populiarus. Jis sverdavo cukrų, medų, sviečią, netgi pükinius patalus. Daigstant antklodę turėjo sverti 8 svarus.

Maziausiu tiksliu matu buvo LOTAS, lygus 12 gg. Lotos atberdavo dažus mittelius, prieskonius, vaistinius mineralus.

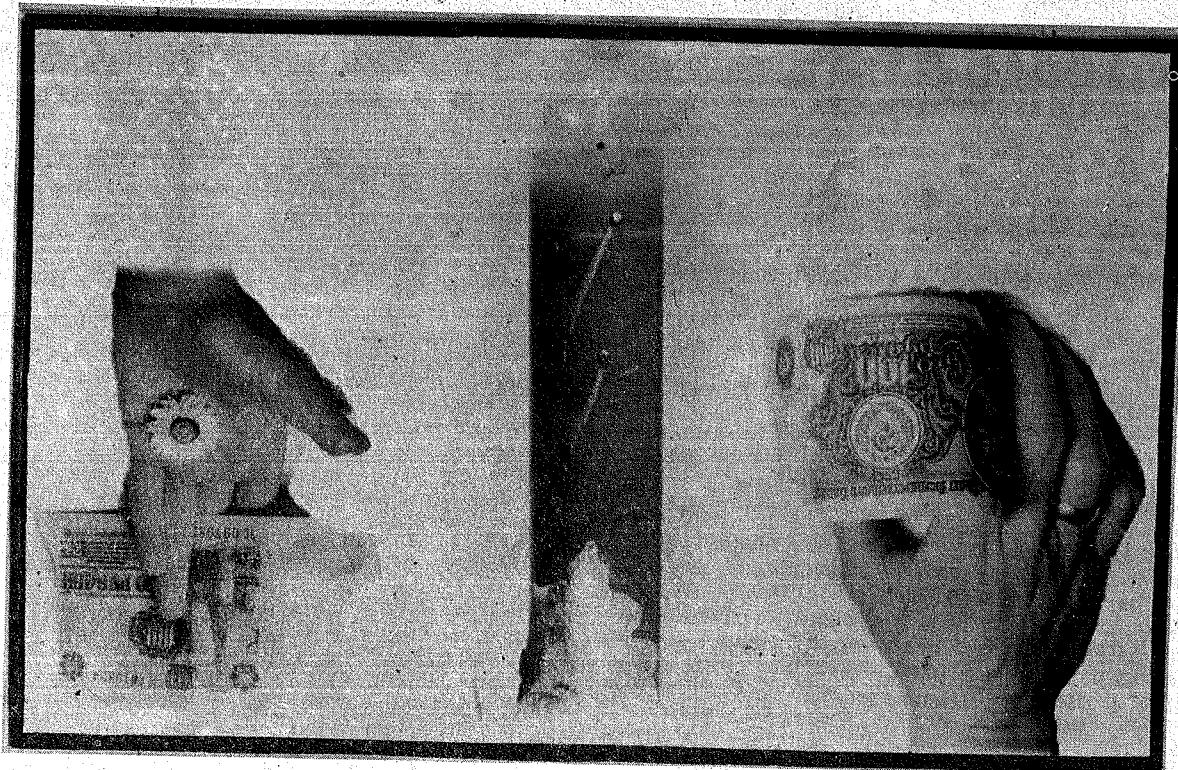
(Tiesinys kitame „Liaudaičių“)

F O T O E T I U D A S

PINIGŲ ŠĘTONIŠKAS GRUBUMAS

JEI PROTAS AKLAS — KAS IŠ REGINČIŲ AKIU.

(Persų liaudies patarlė)

Tarp amžinybės ir kasdieniškos būties klojona ugnys. Žvakės ugnis — gývenimo pradžia ir pabaiga. Šėtono ugnis — pinigai. Jie kursto karus, neapykantą, žiaurumą, veidmainystę. Tauriai asmenybei teikia trumpą kasdienybės aprūpinimą.

Sustokim. Į vaikų rankas, į mūsų ateitį, įdėkim gležnų dorumo, tiesos, savigabos, kantrybės žiedą...

Petras BILKIS

VAISTAS NUO ŠIRDAGRAUŽIA

Nuošaliame Daunorių vienkiemelyje, netoli Tauragno ežero, gyvena Juozas Jauniškis su žmona. Dabar jam 67 metai. Visą amžių nugyvenęs šiose vietese. Išaugino dukrą ir keturis sūnus. 1911 metais Utenos apskrities Daunorių kaimą išskirčius vienkiemiais, Juozo Jauniškio tévas Tauragno ežero pakrantése gavo 17 ha žemės ir 6 ha miško šalia Utenu ežero. Nuo jaunystés dirbęs traktorininku, tēbetriūsia, kaip ir daugelis pensininkų, turi nedideli, gražiai sutvarkytą ūkeli, o ilgais vakarais kai nors drožinėja arba atvažiavusiems anūkams savo sumeistruota skripka pagriežia.

Juozas Jauniškis malonai papasakojo savo prisiminimus. „Visų gyvenimų pradībau su traktoriais. Vasarą un kambainu. Visi laukai apvažiuoti. Unksčiau „Ažuola“ kolumy, paskui su Tauragais sujungė. Da ir dabar atroda galva užla nuo ta triukšma. Gyvent reikėja.

A�le 1956 metus buva koja sulažyta, nusboda gulėt. Pasiprašiau, prinesę visokiu pagaliukų, drožt, drožt, planuot, planuot, kūrybos kiek, ale sumeistravau va kokį kryžiuką. Visas padarytas iš smulkų detalių, be kliaus jokia. (Vienodos, tikslios detalės, iš kurių sunarstytais kryžiukas — red. past.) Man tep pas-

gavo mintis. Cia raičia kažkokia teškojima. Bendrai, nuo mažų dienų megau medži, bet nebuva sąlygu, iš to nepragyvinsi. Kad būč baigis kokių makyklų ar kursus. Kad ašeibūč nenuėjis un traktorius, tai man ir mažam štie darbai, kaip mates, ainas. Tai, ka nebuva, pamatysi, tai ir noris pasdaryti. Padariau abrūnyku, stalu, o kiek linteliu ir gražesniu, ir netokiu!

Kai ejau makyclon, Zilenikas Rūgštališkia turėja sanų skripką ir kiek graina. Man labai rūpėja, tai un karduona formų nusbraižau. Tai pradējau dirbt. Cia jau tračia šito. Pirma buva lyželyte. Sunku išlunkyt kraštus. Sita

jau panašesna, ju ar 44-tais metais dirbau, žiemą, būdava, skuti, skuti visokius. Kai padirbau, tai grot ir pradējau. Mokslos mano savaradis. Niekas many nemoke, savalp aš groju, iš klausos. Grodavau suvejimiuos, gegužines, tai vėl kur namie. Namie vaikam, dabar anūkam. Bet gi groju ir sau. Kai paka — vaistas nuo širdagraužia. Daugiausia vis apklausinėjau. Kad kas nors padėt nors kokių pusė žodžia. Dungtis kleva — raičia darytei ir laukeliui — kleva. Aapačia jau eglas ir takias eglas, nepaprastas, kur saula šviečia visų laiku iš tos pusas. Kad visi riaveliai būt skersa medžia. Cia suklyjuoji iš daugeliai galabaliuku. Ne venas linteles. Starumā cintimetra ar daugiau padarai. Vienu pusį žemyn, a vidu išgaubti. Kraštai lieka lygūs. Ale gi derinimai Palinki vienų, sudžiusta, kai ti jau klijuot, tai vėl nedera. Kiek čia trapsėjimai Svarbu, kad skambetū.

Padraugaudavau su Sėlas kaima Alfonsu Dicevičium, — ir anas darę. Cia ne teip tol par ežeru, žiemu kai sušyla. Tai name ruodavam, derinam, kad skambet, tai tiek ir kalbas. Ne ape mergas, aše ape skripkas. Visokiu takliu minknekiu.

Ale gi malonu, kaip sakiau, nuo širdagraužia, pagrot.

Užraše
Gediminas GRĀSYS
Autoriaus nuotr.

REIKIA DETEKTYVO?

Pečiuj gyveno, šulinys numirė

Jolanta Stankevičiūtė norėjo pasemti vandens iš šulinio. Vandeny kažkas pūpsijo: iškėlė tą kažką kibiru — negyvas dančiasnapis. Aštūs nagai nudile nuo trynimo i šulinio „triūbą“, plėvės tarp kojų pirštų suplėstyti. Kodėl ir kaip paukštis pakliuvo į gili šulinį, nesuprantama. Tačiau, kai išivalduojasi, ką paukštis jautė tamstame gillame šulinys, kad draskė ir draskė akmeninę šulinio stieną, plėsė kojas įkraujo — siaubas, koks siaubas apima. O paukštis — toks didelis, toks gražus!

Negyvenk ten, kur netavo tévynė, neleskok tamšlių kelii, nes nežinia, ar išeisi. Būk savo vletoje ir dirbk, kas tau pridera.

Ekspertas BRO SA

SIURPI tragedija atsitiko Mikalyne kaimo, kuris Ignalinos rajone. Sodyba atokiai pasmetusi miškuose, dar neseniai buvo gyva. Ji priklausė Onai ir Vladui Stankevičiams. Dabar jie gyvena mieste, o sodyba, deja, tuščia. Ir dygsta medžial kieme, rūtu daržely, o nevarstomos lauko virtuvės durys po truputį krypsta, nebeužsidaro. 1988 m. šeimininkai, eilių kartą atvykę aplankytį šimtųjų namų, su nuostaba ir išgąsčiu turėjo konstatuoti, kad ten kažkas tūno ir neišaina, be to, šnypščia ir gasdina. Kiek beatvažiuok į giminę, — o pečiuje Tas kažkas vis gyvena, neišaina ir šnypščia. Atvežė mane kaip ekspertą. Atsargiai (nekvėpuodami) atėjome iki

pečiaus. Rinkės nuimtos. Prietaima, neryšku. Ten, kur pelenai, šnypščia. Po greitu tyrimu paaškėjo, kad tai — didysis dančiasnapis. (Didžiulė laukinė antis, kurios snapas su kabliu, su daugybe dantų (1). Pakaušy — ilgas kuodas. Sveria iki 2 kg, išsiesti sparnai siekia 60 cm.). Gąsdindama mus, dančiasnapi nulindo į skylię, kur dūmai į kaminią pasuka, ir šnypščia toliau. Minkštai pelenai apkrautai dar minkštėsniai pukės, o juose — kiaušiniai. (1 kiaušinis prilygsta 3 visintiams). Tyliai tyliai pa-

Talgis 1991 m. vasara

„DO I KŪJU BIŠKĮ PADIRBU“

„Mano tėvelis buvo kalvelis“ — žodžiai iš dainos.

Rieda keliais mašinos; motociklai, dviračiai, rieda keliais geležies masės. Bet tos masės išlankstytos, iškaltos pagal žmogaus komforto poreikius. Retas tikriausiai susimąsto apie šios materijos rūšies apdirbimą, apie žmones, sugebančius pakeisti metalų formas rankomis.

Kalvio amatas — sunkus darbas. Cia reikalingos fizinė ir protinė energijos ir vaizduotės žaismas. Nors žmonės, dirbančios ši darbą, atrodo turėtų būti griežti, net piktai (juk „kalbasi“ su geležim), tačiau veik visi kavoliai — klinios ir švelnios dvasios žmonės. Su vienu iš jų, Mikoliškės kaimo gyventoju, Juozu Gažutu ir siūlome pažinti. Juozas Gažutis jau peržengė amžiaus ribą — jis gimės 1890 metais, tačiau geros nuotaikos jam gali padidėti bet koks trykštantis sveikata lietuvalis. Gerbiamas kalvis pasakoja apie savo kelią.

„Pradėjau užsiiminėti kavollu nuo 15–16 metų. Jau kai pamaciau, kaip dumtuvės intaisytą, tai aš padirbau tadu patį tą kias duckles. Po tą nuvejau pas senus kavolius, nusipirkau priekalų. Akuom būdava uždirbti, kad kūjus nars nuspirkštum: žuvų sugauni i nunešti pas žydų, tai gaučiu pinigų. Kalvarata ratų gavau pas babas. Gavau blykas, kad pūčiant žležirbų

nebūt. Mana bralis būdava rėkti. In maništu, saka, namų sudeginsi. Mat aš kiltam galli trobas duckles pastąčiai, kur buva ti pirkaitė rūkyt mėsal. Bralis mana pats makes kavoliu ir anas buva nata pramanus. Tai paskui nuvažlavau su braliu Vakietijan. Tinal dirbau plytų fabriki. Vakietijai prabuvau dvejus metus. Po tada bralis mani pakviete Maskvan dirbt fabriki. Aš i nuvažlavau. Maskvai išmoke mani šveicuot. Baika jau išmakau ti dirbt, tiktais, kad pigiai make — 75 kapeikas dienai. Tai aš padirbejau gerai ir parokuju: akim nesveika nuo šveicavimų. Virindavau karbitų, a paskui benzolų. Tuo būdava kebliau virint, kad balsiai sunku nustatyti buva, a tai kiek ilgiau praturesi, tai skyle pradega blykai. Metų da tū neiždirbis, atvažlavau; visgi sveikatai negerau. Tadu pusketvirtį metų Pirmam pasaulyiam kari buvau. Kai grįžau iš jo, tadu pradėjau dirbt kavoliu perejai. Paskumjau kai kolūkis instaise kalvi, tai pamėčiau dirbt, išėjau pensijon. Pensijų tai iš raza mažų, mažų makėja — 12 rublių. Ir pradėjau pensijų gaut ne nuo 60-ties, a gal nuo 70-ties metų. Kolchozai pradirbau virš 30 metų.

A kavoliu dirbdamas tai ir mašinas tai slau, atvažiuodava net iš ažu Tauragnų. Aš, matai gi, makėjau šveicuot. Da primiau tai arklius kaustydavau, žagres, ratus, aptraukdavau ir teip jau darydavau smulkesnius darbus.

Nars i šimtas pirmi metai, ale da trauti kakių daiktų sumeistruju, i kalvenų da nuteinu, i kūjų biški padirbu. Tik in kajų jau silpnai. Kajas tai kari sugadinau“.

Užraše Vytautas JUODAGALVIS

Bronius SABLEVICIUS

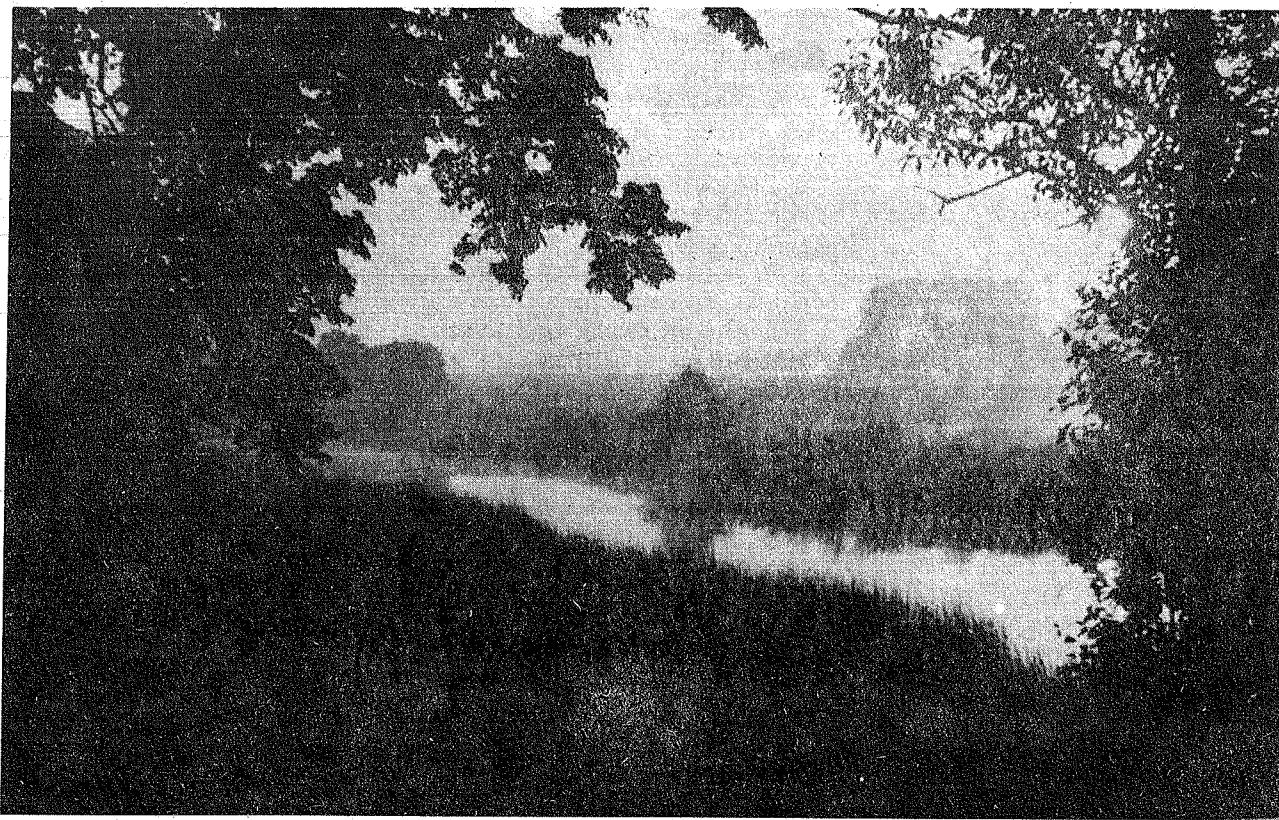
Tik Joninių naktį čia ateik...

Vakaras. Truputis, kai nusileido saulė. Sedžiu ant Nemunėlio kranto beveik pačiame Šlauriniame Lietuvos kraštelyje, upės kilpos viduryje. Upė — vilmai kaip Šventoji ties J. Biliūno tėviške Niūronyse. Krantas status, todėl upės puslankis didingai išsiretes apačioj. Silta. Vėjas miega. Latvija — už 30 metrų. Latvijoje nerimsta lakštingala, o už nugaros, Lietuvoje, rypauja griežlė. Jos balsas neatskiriamas nuo vasaros vakarų. Prunkščia arklys pievoje, karvės ilgesingai mūkia, suklykauja pempės. Vanduo upėj ramus, lygus, kartais žuvis iššoka. Dangus drumžlinas ir šiltais, raudoni debesų kaspiniai virš buvusių saulės.

Stal tokioje vietovėje, tokioje vietoje ir apsuptyje praleisiu Joninių naktį. Tik rožinėse svajonelėse matydvau save tokioje gamtinėje sistemoje. Antrąjį mano šventę metuose. Nė vieno žmogaus. Tvyro nusiraminimo nuotaka! Aš — nepranašesnis, nesvarbesnis už žuvį gelmej, už paukštį žolęj; mes visi iš tos pačios medžiagos. Netgi iš tos pačios, kaip vakarė žvaigždė virš Biržų girių. Tūnau nesamonitoringai, lyg laukinis gyvūnas.

(Nukelta i 24 ps.)

Tik Joninių naktį čia ateik...

(Atkelta iš 23 psl.)
nas, be laiko nuovokos, pajutės savo laikinumą, išnykimą ir gražių begaliui vasarą, kurios dar bus nepabagiamoje eilėje į mūsų Žemę — pas žmones, medžius, pas visokiausius vabzdžius ir paukščius. Vasaros vis eis ir eis, bus ir bus, saulė švies ir švies, upės tekės ir tekės. Birželio naktys visada bus elegiškos ir jaukios. Visa da. Tik manės — niekada. Ne, dieną tokios mintys pasirodyti bijo. Gyvenimas — tik nakti. O dieną — vien prisitaikymas prie žmogui primestos aplinkos.

Dabar Lietuvoje girdžiu tris griežles, du uodus. Atsigrežtu atgal. Ir staiga pamatau... Respublikos žemėlapi. Toki, kaip ant sienos kabo. Aš — Biržų krašte, už mišlingo Pučialkalnės kaimo ir, kai išteliu į šalis rankas — visa

visa Lietuva prieš mano veidą ir glėbi: iki Varėnos, iki Lazdiju, Vištyčio ir Nidos...

Iš Pučialkalnės, kur vi sad pučia, atsklinda tai galvio baubimas, tai žmogaus balsas — visai kaip A. de Sent-Egziuperi romane „Karo lakūnas“. Noriu turėti geriausius žmones čia, šloje vetejo, kad ne man vienam tokia turtinga vasaros šventė būtu. Naktis trumpa, jos lyg nėra. Saulėlydis tiesia spin dulį saulėtekui. Argi nuseisi miegoti? Upės krante šieno žaiginių svaigulinių dvelkia džūstančia žole, lyg vaistažolių arbato garai, bet argi galima, argi galima nugrimzti į miego nebūti tokią naktį?

Baltas rūkas renkasi į kloja vandens ramumą. Kieno ši upė? Pas mus — Nemunėlis, Latvijoje — Memelė. Va, smėlėtame

krante atsirado mašinėlė, išsirita keletas panėlių. Jos maudysis ir aš matysi jas! Mergaitės subrenda į tylių srovę ir taškosi lyg netikros, vėlai kaip laumės. Pilnutinė harmonija su nakties šiluma, vasaros žaluma ir nuotaika: nuogas, natūralus žmogus yra be vardo, be pavardės, o lyg paukštis, lyg stirnelė — natūrali gamtos da lis, ypač Joninių naktį.

Artėja 12-ta nakties. Iš kaimo atplaukia dainavimas? „Pašauki mane, vai, pašauki, kad net...“ Keistoka girdėti lietuviškai. Juk čia Lietuvos pabaiga. Du užkampiai. Vienas šiapus, kitas — anapus kranito. Jie sudaro vieną didelių užkampių. Latvijoje dar matau liūdnai dunksančią seną sodybą tolumojo. Ten jokio garso ir gyvybės. Tai sustiprina vienatvės pojūtį.

Gerokai tamsiau. Vidurakčio valandą ir čia, iš toli virš girios pakyla raketų ugnys: geltonos, žalias ir raudonos.

...Volungės taip kniaukė ir švilpavo, jog prikélé iš žalginio lyg iš nebūties. Saulė vos vos palypėjusi virš Latvijos. Oras perpildytas rasoto šieno saldaus deguonies skonio. Upė garuoja. Visi peizažai plaukia baltuos rūkuos. Verta nemiegoti, kad pamatytiu ši vaizdą, verta atvažiuoti šimtą kilometrų, kad penktą ryto patirtum tokio ryto didybę. Bandau fantastiškas dekoracijas bent nufotografuoti. Nebėr nakties. Dabar — ižristi į neatvėsusią upės srovę. Tegu ji apglebia mane viša, nuneša nenuramintą vakarykštį nuovargi, gražina jėgas. O ateik čia kita, ne Joninių naktį, ir vėjas ož medžiuose, ir volungės nutildys, išsvaidys rūką ir naktį nuogos mergaitės palaidais plaukais upėje nepasirodydys...

Autoriaus nuotr.

Antanas GASPERAITIS

Strazdu kaimelio švyturiai

Tėsinys. Pradžia — Nr. 1.
Pasakoja Kazimieras

Strazdas: „Lietuvos atgimimo darbuote pradėjau 1876 metais. Sekdamas

tėvo pėdomis, pradėjau mokyti vaikus skaityti ir rašyti. Tėvas vos pramoko manė tiek, kiek pats galėjo, tuoju pasiuntė Laukstenių kaiman (Salako valsč., Zarasų aps.) vaikų mokyti, o patsai tuomet mokė Bajorų kaimę, to paties valsčiaus.

Pas tėvą buvo nemažai

visokių knygų, tai vaikais ir šventadieniais garsliai skaitydavau iš jų ir suaugusieiams. Reikia priminti ir aplinkybes, dėlei kurių mes su tėvu galėjom šloje srityje daug pasidarbusti. Mano tėvas Krištopas Strazdas buvo caro Nikalojaus I-ojo ka-

(Nukelta i 25 psl.)

Strazdų kaimelio Švyturių

(Atkeliai iš 24 msl.)

reivis, ištaravęs rusų kariuomenėje 25 metus, iš kur gržo gerokai prasilaimes, apdovanotas medaliumis, dešimtine žemės ir gaudavo 3 rublius kas mėnuo iki gyvos galvos.

Taip man bemo kant valkus. Lauksteniu kaimė, apie mane sužinojo kaimyninės parapijos klebonas kunigas Silvestras Gimžauskas, žinomas Lietuvos atgimimo darbuotojas ir žmonių švietėjas, ir pasikvietė mane, kad esjam padėčiau švietimo srityje dirbtį. 1881 metais apsigyvenau pas Ši kuniga Vidiškių parapijoje (Svenčioniu aps.), kur buvo plati dirva minėtam darbu. Cia ir pats lavi naus ir mokaus vargonauti.

Plačiau ir arčiau susipažinės su kun. S. Gimžausku, Petru Kriauciūnu, kun. Aleksandru Burba ir kitais patriotais ir su ju veikla, ir aš užsidiegiau tą mėle ir tuo patriotizmu, dėl to tvirtai pasižadėjau minėtoje srityje dirbtį iki mirties, nepalasant jokiu gresiančiu pavoju. Kun. S. Gimžauskas tuomet spausdino Prūsuose kelias savo knygeles: „Ant Nauju metu Lietuvai dovanėlė“, „Lietuvos Bičiuolis“ ir kitas, tai aš sutikau, kad jas atspaudinus prisijustu mano vardu. Taip pat mano vardu buvo siunčiami ir kiti slapta raštai ir korespondencija. Tas knygutes ir raštus slapstydavau įvairiais būdais ir dalinau tarp žmonių. Bevežiojant po parapiją. Kalėdoms plotkas, vežiodavau paslėpęs po Jomis elementorius, maldaknyges ir kitus raštus. Vaikų katekizacijos metu mokiau juos ir skaityti.

1884 m. kun. S. Gimžauskas buvo paskirtas Valkininkų (Varėnos raj.) klebonu ir Merkinės dekanu. Sykiu nuvykau ir aš. Valkininkiečių parapijonių tarpe dar daugiau buvo sulenkintu, dėl to darbas čia buvo daug sunkes-

nis, nes lietuviybės priešu buvo daug daugiau. Bet diaatsininko nemažai ir pasižuentusi žmonių švietimo darbui platinti. Cia išliko Raudonojo Skaplieriaus draugija, kie to net tretininkėms buvo pavaestas vaikus mokyti atskirti iš katekizmo. Kai kurių šio dekanato kūnagai pradėjo prašyti, kad jiems parūpinčiau lietuvišką knygų. Atsargumo dėlei jie atvykdavo naktimis, mane prikeldavo, kad dar tamšiai juos aprūpinčiau knygomis ir kad jie tamšiai, neskėja iš miestelio galėtu su jomis išvažiuoti. Cia teko daug plačiau darbuotis, bet reikėjo ir daugiau atsargumo. Buvo sumanya kad visur: bažnyčioje prie kiekvienos kryžiaus kelių stacijos, ant šventoriaus, prie šulinio, kur žmonės būriais eidavo gerti ir kur tik susiburdavo — dėti lietuviškus parašus. Taip besidarbuojant, kun. S. Gimžauska iškunde rusų valdžią jo paties brolis Vladas. Už bausmę kunigas buvo paskirtas Giedraičių vištaru. Dėl to turėjome skirtis. Aš tuo met apsigyvenau Ceikinių miestelyje. (Svenčioniu aps.). Cia vargonaudamas, galėjau vėl gan daug darbuotis. Parapijonių vaikus mokiau skaityti, rašyti, giedoti ir t. t. Knyginių atvežtas knygas laikydavau pas save.

Nuo 1891 m. buvau vargoninku Palūšėje, Svenčioniu aps. Taigi ir šiose parapijose plačiai variau švietimo darbą, ypač mokydamas vaikus skaityti ir rašyti. Viskas čia darydavosi po katekizmo, giedojimo, „ministrantūros“ mokymo priedanga. Vaikus išmokydavau skaityti daug greičiau kaip kitų, nes mokiau pagal naują budą, be slobizo, iš naujų, pagal Prūsiški, mano paties sustatyto elementoriaus, tuomet dar ne spausdinto, bet mano paties ranka parašyto.

Rusų valdžiai gražinus mums spaudą, gyvenau Vilniuje ir aš pirmutinis išleidau savo elementorių 15000 egz. Trumpu laiku

ji išpardavės iš gaves deleto pagyrimo laiku, išleidau antra laida iš 30000 egz. Kun. Stakelėlis iš tiek patiko, kad pats vienas Vilniaus sulenkintame kraštėje išplatino 7000 egz. Kitoms spausdiniamas spausdininti trako lėšu. Sulgalvojau raidini (rifta) nusipirkti, pačiam rinkti rinkini, o kitur spausdininti. Susitarės su savo žentu A. Végele (jis taunaginis, iš Musteikių kaimo žurnalistas, visuomenės veikėjas, vertėjas — A. (G.) ir savo sūnum Jono ir žentu Adolfo Végele sudarė būve knygoms leisti ir išigijo mažą spaustuvę, kurioje spausdino lietuviškas knygas ir laikraštus: „Zemdirbi“, „Scrof“, „Teatra“. Ir po Pirmojo pasaulinio karo Kazimieras Strazdas dar gyveno, veikė, raše. Lenku okupuotame Vilniuje 1922 m. pasirašė atsakingu „Vilniaus garso“ redaktoriumi, suimamas, kalinamas Lukiskių kalėjime. Tik kai Lietuvos intelligentija sumokėjo pilningę baudą, jis ištruko iš kalėjimo ir atsidūrė Kaune. Ten dirbo „Švytario“ spaustuvėje, o nuo 1928 m. — „Spindulio“ spaustuvėje. Būdamas muzikalus, iš vestuviniu dainų sudarė scenarijų, padavindamas „Lietuviškos vestuvių“, kurias 1928 m. pastatė Vilniuje (atliko Sv. Mikalojaus bažnyčios choras), o 1927 m. Kaune jas atliko „Gabijos“ choras, vadovaujamas kompozitoriaus J. Dambrauskio. Išliko jo ranka rašytos partitūros.

Apie šias „Lietuviškas vestuves“, kaip originalų dalyką lietuviškame teatre, Kaune daug raše tuo metinė spauda.

Vyt. Merkys straipsnyje „Lietuvos poligrafijos įmonės 1795—1915 m.“ iutraukia Kazimierą Strazdą su 1911—1912 m. Vilniuje turėta raidžiu rinkykla, o nuo 1913 m. spaustuve. Su žentu A. Végele 1910 m. pabaigoje ėmė rūpintis leidimo gavimu spaustuvei. Jie iatskine, kad spaustuvė išbūstanti reikalinga ju leidžiamiams periodiniams leidiniams „Zemdirbys“ ir „Balsas“. K. Strazdas Kauno gubernijoje turėj 10 dešimtinis žemės su mišku, kuri buvo ivertinta 2000 rub. o A. Végele — 25 dešimtinės žemės, ivertintos 3000 rub. K. Strazdas pramokes rasta namie, o A. Végele išlaikės vaistininko mokinio

egzaminus. Pirmajam buvo 44, antrajam — 28 metų amžiaus. Ileidima išėjo 1911 (02/08). Birželio mėn. išleido iš V. Kopoco spaustuvės 77 žaidus 15 svetų lietuviško šriftot bei 4 klasas ir atidare realžių rinkykla.

„Lietuvių enciklopedijoje“ (1936 m.) sakoma: 1912 su sūnum Jono ir žentu Adolfo Végele sudarė būve knygoms leisti ir išigijo mažą spaustuvę, kurioje spausdino lietuviškas knygas ir laikraštus: „Zemdirbi“, „Scrof“, „Teatra“.

Ir po Pirmojo pasaulinio karo Kazimieras Strazdas dar gyveno, veikė, raše. Lenku okupuotame Vilniuje 1922 m. pasirašė atsakingu „Vilniaus garso“ redaktoriumi, suimamas, kalinamas Lukiskių kalėjime. Tik kai Lietuvos intelligentija sumokėjo pilningę baudą, jis ištruko iš kalėjimo ir atsidūrė Kaune. Ten dirbo „Švytario“ spaustuvėje, o nuo 1928 m. — „Spindulio“ spaustuvėje. Būdamas muzikalus, iš vestuviniu dainų sudarė scenarijų, padavindamas „Lietuviškos vestuvių“, kurias 1928 m. pastatė Vilniuje (atliko Sv. Mikalojaus bažnyčios choras), o 1927 m. Kaune jas atliko „Gabijos“ choras, vadovaujamas kompozitoriaus J. Dambrauskio. Išliko jo ranka rašytos partitūros.

Apie šias „Lietuviškas vestuves“, kaip originalų dalyką lietuviškame teatre, Kaune daug raše tuo metinė spauda.

Metal prieš mirti Kaune yra jo paties ranka rašytos „Lietuvišku vestuvių“ našlaitės gyvenimo ir sutuoktuvių scenos. Valzdelio pagrindas — pasaka apie Sigute.

Cia buvo tik apie PAUKSTELI. Tokiu strazdo-paukšteli vardu darbavosi išs knygnešys ir liaudies švietėjas Kazimieras Strazdas. Sekančiam numeruojant jo sūnų — Jona Strazdą.

(B. d.)

VERTA ŽINOTI

Naujienai apie vandenį — 59 metai

Net vaikas žino, kad vanduo — tai „haš-du-o“ (H_2O). Tai du vandenilio atomai ir vienas deguonies. Tačiau be paprastojo vandens gamtoje visur yra sunkusis vanduo. Jo formulė D_2O . Tai reiškia, kad vietoj i prasto vandenilio atomų molekulėje yra sunkiojo vandenilio atomai (jo atomai sudétingesni, todėl sunkesni). Sunkusis vandeninis žymiai sunkesnis už paprastą, todėl taip apskunkina ir vandens molekule. Sunkuji vandeninė iš paprastojo vandens pirmieji pasaulyje išskyre H. Ljusas ir R. Makdonaldas (JAV) 1933 m. Sužinojęs apie atradimą, rusų akademikas N. Zelinskis (1934 m.) už galvos susigriebė: „Kas galėjo pagalvoti, kad gamtoje yra dar kitoks vanduo, apie kurį iki šiol niko nežinojomel“. Per gyvenimą žmogus sugeria labai daug to sunkiojo vandens. Kaip jis veikia į organizmą?

Jei paprastas vanduo yra gyvybės pagrindas, tai sunkusis — engia ir žlugdo visą, kas gyva. Žmogus savo buityje varotoja vandenį tokį, koks jis yra, kad tik būtų švarus, be skonio. Dabar ḡi mieštuoose vanduo teka ir nešvarus, ir su skoniu, ir net su kvapu, o žmonės geria ji, verda... Ir nieko. (Niekok?)!

Sis straipsnis apie tai, kaip namų sąlygomis pašalinti sunkuji vandeninė iš

i prasto vandens. Esmé paprasta: sunkusis vanduo pradeda užsalti ne prie $0^{\circ}C$, o prie $3,8^{\circ}C$ šilumos. Sunkusis vanduo sušala ne išsila, o plona plutele, atskirais plonais lakaistais, plokšteliemis, įvalrios formas „pirštais“, adatomis, ir pan., prilipusiomis prie indo sienelių. Tā ledą pašalinus, vanduo praktiškai lieka švarus nuo sunkiojo vandens. Svarbu užsaldyti vandeninė lėtai — 2—4 litr. indą per 12—18 valandų. Lėto proceso reikia tam, kad ištirpusios kenksmingos medžiagos spėtų nusesti į dugnā, o ne sušaltu vandens sluoksnje. O ši priemaši dalis užšala prie $3—7^{\circ}C$ šalčio, nes jos turi didesnį lyginamąjį svori, negu vanduo. Taigi aukštatos kokybės gėriamas vanduo yra tas, kuris:

1. Turi mažiausią sunkiojo vandens kiekį.

2. Neturi chloro, ir kitų kenksmingų druskų, pesticidų.

3. Yra ledo tirpsmo vanduo.

Toki vandeninė nesunku-

pasigaminti patiemis na-
muose. Dėl aiškumo visa
procesą dalinkime į 3 eta-
pus.

1. I platu indą (ne bu-
telį) pilame paprastą vandeninę ir pastatome šaldytuve, o žiema — lauke, balkone ir pan. Vanduo turi užsalti lėtu tempu. Sulaukti to momento, kai inde vanduo pradeda užsalti: paviršiuje susidaro ledo pluta (keliu mm) arba plokštėlės, o iš indo šonu susidaro įvalrios konfigūracijos ledo dygliai, adatos, plokštėlės ir visokiu kitokiu formu ledo dari-
nai, nutišę nuo indo sie-
nelių į vandens gilumą. Tai sunkiojo vandens le-
das. Todėl ledo pluta nu-
imi, o visa vandeninė (at-
sargiai, kad nesulūžtu le-
das prie indo sienelių) iš-
pilti į kitą indą. Taip pa-
šalinamas sunkusis vanduo. Nupiltaji, be ledų, vandeninė šaldome toliau.

2. Šio etapo esmė ta-
me, kad toliau šaldant vandeninę, į centrinę apatinę indo dalį nusėda visas ja-
me ištirpusios kenksmin-

gos medžiagos. Sulaukti tokio momento, kai inde visas vanduo sušala į vien-
tisa gabala, bet gabalo apačioje, t. y. prie indo dugno tebéra dar nesušal-
lusio vandens. Sis vanduo ir yra nusėdusios į dugnā kenksmingos medžiagos.
Leda išimti, o nesušalus vandeninė išpilti lauk. Le-
das būna labai švarus. Jei ši momentą praeiopsojo-
me, vanduo sušala į vien-
tisa ledo gabala. Tokiu at-
veju ji iškratyti iš indo.
Pažiūrėkime: ledo gabalo
dugniniė pusėje ledas
drumžinas arba net rudas,
geltonas. Taip spėjo sušalti
kenksmingos medžiagos.
Jas iškapoti kalteliu ar
peiliu. Galima tą vieta iš-
tirpinti šiltesnio vandens
čiurkšle. Bet jeigu pralei-
dome ledo plutos nuėmia-
mą I etape, tai išimta le-
do gabala reikia iš visu
pusiu aptirpinti vandens
srove.

3. Švarus, grynas, be
priemaši ledas lėtai at-
tirpinamas. Jokiu būdu
negalima attirpinti, kai
tinant ant ugnies. Gauna-
me gryna, be kenksmingų
medžiagų geriamąjį van-
deninį. Toks tirpsmo van-
dens gavimo metodas.
Tinka vanduo iš krano,
geriau — šaltinio. Šaldymo
kameroje indą statyti
ant storo kartono, kad
vanduo nepradėtu šalti
nuo indo dugno. Nebijoki-
te, kad iš vandens pašali-

(Nukelta į 27 psi.)

Naujienai apie vandenį

— 59 metai

(Atkelta iš 26 psl.)

nami ir mikroelementais. Jų yra kituose produktuose. Tirpsmo vandenį galima drąsiai gerti nevirinta. Virinant tokį vandenį, tirpsmo savybių jis nebeitenka (prie +42°C). Tačiau vis tiek jis lieka ekologiškai švarus ir nėra kelyginti su šuliniu vandeniui ar iš krano. Juk gerdami virintą vandenį (arbatą, sriubos ir kt.) mes sugerame kartu ir sunkū-

ji vandenį, kuris sušalęs atrodo drumzlinai.

Koks tirpsmo vandens poveikis organizmui? Jis palengvina visų vidaus organų veiklą, kraujas tampa švaresnis, dėl to kokybiškuo dirba širdis ir kraujagyslių sistema, galvos ir nugaros smegenys, normalizuojant raumenų veiklą, pagerina bendrą žmogaus savijautą. Geriau virškinamas maistas. Dėl to gali pakilti apetitas ar-

Vyresn. mokslinis bendradarbis
Bronius ŠABLEVIČIUS

Kas darosi su putpele?

Putpelę anksčiau Lietuvoje iš balso pažino visi kaimų žmonės. Dabar jos likimas tragiškas. Putpelei labai sumažėjo ir kitur Europoje. Kieno kaltė? Turiu stebėjimų iš 1977 — 1991 metų. Visuotino putppelinio nuosmukio laiku Anykščių rajono Denvių kaimo apylinkėse vis girdėdavau vieną putpelę. Tapo išročiu važiuoti ten klausytis „tradicienės“ putpelės. Bet 1989 ir 1991 m. ji, ir ten tylėjo. Deficitas! Bet vilčių yra. Stai atkaklus žemaitis nuo Plungės Rimantas Kliuhauskis, puikią 1989 m. Joninių naktį pėšiomis praėjės virš 40 km nuo Didžiasalio miestelio iki Ignalinos, išgirdo net 3 šaukjančias putpeles. Argi tai ne šviesos spindulys mūsų ūkininkavimo naktysteje? Nacionaliniam parke girdėta tik 1 karta (nuo 1978 m.).

Putpelė — tai kaip mažytė kurapkėlė. Ju „putpellavimas“ girdisi ir dieina, bet ypač vakare, nakti. Nuostabus tas vakaras ar rytas, kai mėlės balselis pasitinka arba palydi saulę. Putpelės veisiasi laukoje, mėgsta šiltus slėltus, saulutę. Atskrenčia balandyje, o kiaušinius deda tik birželyje. Ką veikia iki to? Gal daug lesa, atsipleni, nes ruošiasi išsielkvojimui: sudeda net iki 24 kiaušinių! Gausi šeimynėlė, bet nepastebima. Suaugusi putpelė ruda, dryžuota, o viščiukai —

šlaudo spalvos, juostuoti. Bijo šalto oro, lietaus. Daug jų žūva. O kur dar herbicidų lietus? Išgaudinai ją iš lizdo — nebegriš. Žemės ūkio privatiacija putpelėms nieko gero nežada: juk kolūkiuose žemė buvo dirbama at mestinal — kur siekta, kur nesiekta. Ir putpelės, ir kurapkos, ir griežlės turėjo daugiau vletų prisilausti.

Putpelės žiemoja Afrikoje. Viduržemio jūrą perskrenda, naudodamosi Italijos „batu“ ir Siciliija. Juodąją jūrą jos praleikia tiesiu taikymu. Kryme, Gruzijoje jos susirenka būriais, ilsisi prieš 500 km skrydži virš vandenu. Ir štai čia putpeliai tyko su šautuvaus iš lazdomis. Mat tuo metu putpelės rieblos, atseit, skanios...

Vargingai pasiekusios Turkijos krantą, vargšės putpelės patenka kitiems nai-kintojams irgi su šautuvaus, lazdomis ir krepliais. Tad kaip nemylėti putpelės balso pas mus, jos tévynėje? Juolab, kad ir mes patys visailp vaikysime jas iš lizdu. Bet putpelės atkaklios. Pvz., paskaičiuota, kad 1990 m. Ignalinos rajone galėjo būti net (!) 5—7 putpelės. Jeigu žmonės surašytų kur, ir kada ir kiek putpelėlų balsu išgirdo, sudarytume šių paukščių paplitimo ir gausumo žemėlapį. Bet argi surašysite, argi atsiušite?

ba net alkis. O gal svarbiausia, kad tirpsmo vanduo sustiprina imunitę organizmo sistemą — žmogus tampa atsparus ligoms, jo nebekamuoją alergijos ir kitokių negalavimai. Medicininiai duomenys rodo, kad net senyvo amžiaus žmonėms pagerėja atminnis, padidėja susidomėjimas gyvenimu.

Mediciniškai tirpsmo vandenių reikia vertinti taip. Žmonės, geriantys švarų tirpsmo vandenį, net senyvame amžiuje atsikrato daugelio ligų, netgi chroniškų. Todėl natūralūdaryti išvada, kad organizmo negalavimai ir senėjimas susietas su organizmo nebegalėjimu pačiam gaminti kristališką dariniu, tokiu, kaip tirpsmo vanduo. Kai ši vandenį gauna pastoviai, organizmas ir vėl atsinaujina. Todėl grynas tirpsmo vanduo yra sveikatos šaltinis (o ne

bet koks vanduo, kaip įprasta propaguoti). Yra žmonių, kurie išbandė fizikūrą, tabletės, gryna ora, bet... Sveikatos pastaptis yra tirpsmo vandens vartojime. Konkrečius pavyzdys. Osteochondrozė ypatingai sunkiai gydoma, o kankina daugeli žmonių. Ją sukelia nekokybisko vandens vartojimas. Tyrimai rodo, kad tirpsmo vandens pastovus gérimas ličią išgydo visais atvejais.

Tirpsmo vanduo padeda ne tik žmogui, bet ir bet kokiam gyvam padarui ir augalams. Kai kurie tyrinėtojai sako, kad pavasarį paukščiai atskrenda taip anksti todėl, kad spėtu atsigerti sniego tirpsmo vandens, turinčio tiek sveiku savybių. Sniego vanduo pagreitina žolės augimą ir žydejimą.

D. ANISIMOVAS
B. Šablevičiaus nuotr.

Žodynėlis

RYTU LIETUVOS KAIMO STATYBINIAI TERMINAI

(Tėsinys. Pradžia Nr. 1

1991 m.)

stenojas. Rąstas trobesiu statyti. Sienoju pirklas.

sija. Sienų, stulpų jungiamasis rąstas („balakis“). Lubų, stogo sijos.

skirpsčiai žr. grebėstas. Skripčius (tarmybė) — šelmuo.

skliautas, skliausti. 1. Siaurėjanti namo galos sienų pastoge; namo stogo statusis galas.

„Ant skliautų deda grebėstas. Skliauto langas“. 2. Lenktas perdengimas; gaubtos lubos. „Rūsio skliautas. Rūsio viršu skliaučia“. Palygink čukuras, pavolas,

spalis. Linų šlaudo šapas, „Linus mina, spalial byra“, Palygink kmai-

sunerti. Padaryti, sustatyti ką, sujungti atskiras dalis. „Jau sunėre klojima“ (Kuktiškės, Utenos raj.). Palygink sąspara.

surišti. Sujungti, sutvirtinti statinio dalis, statybinės medžiagos. „Keturi medžiai aplink surišta — valnikas“ (Adutiškis, Svenčionės raj.)

„Anys šiandie tik vieną valniką suriše“ (Mielagėnai, Ignalinos raj.).

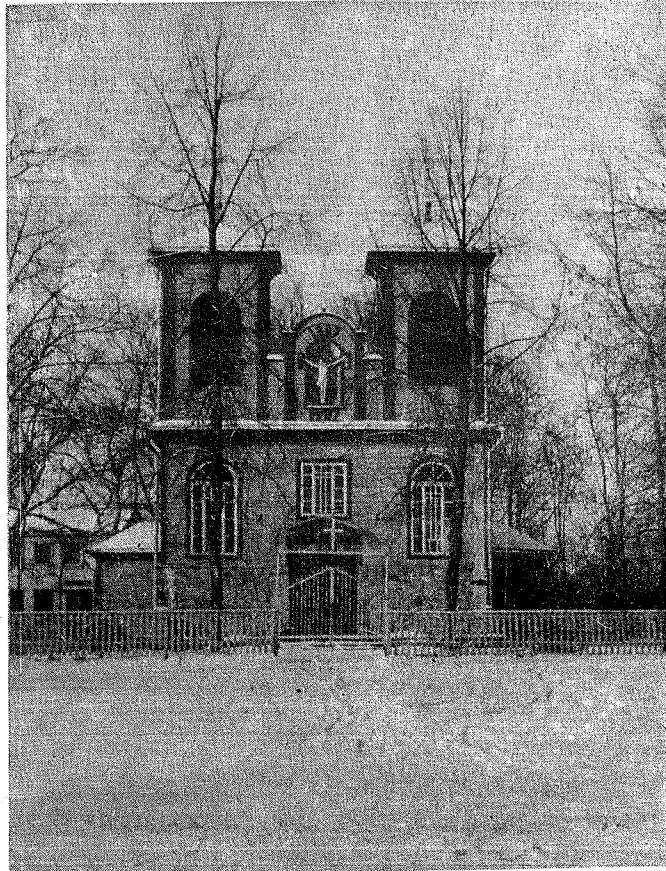
(B. d.)
B. Šablevičiaus nuotr.

KRASOTYRA

Vytautas ALEKSIEJUNAS

Steponas DEVEIKIS

SALDUTIŠKYJE, ANAPUS LABANORO

Teko patyrinėti dvaro sodybos ir miestelio raidą. Kai kurie pastebėjimai bus įdomūs ir leidinio skaitytojams, juolab, kad tai miškingų apylinkių gyvenvietė, susijusi su miško verslais ir miškininkais.

Saldutiškis — vėlyva (XIX a. pab.) tipiška kaimo gyvenvietė. Ją supa miškai, ežerai ir pelkėti duburiai. Kalbininkų nuomone, pirmasis miestelio vardas buvo Salgudiškis. Jis reiškė gudų apgyventą vietovę, salą. O dažnintinas pavadinimas atsiradęs iškreipus Salgudiškio vardą. Toks gyvenvietės pavadinimas pastoviai vartoja mas nuo šio amžiaus trečiojo dešimtmecio pabaigos.

Saldutiškio miestelio vardas yra neatsiejamas nuo dvarininkų Jaloveckų pavadės. Jaloveckiai — sena rusų giminė, kurios genealogijos šaknys kildinamos iš Perejeslavlio kunigaikštčių, o pavardę gavusi nuo Jelovičių vietovės, kurią kažkada valdė Lucko pavietė.

Kada Jaloveckiai įsikūrė Saldutiškyje, tiksliai atsakyti negalime. B. Kviklio pateikta informacija, kad čia jau unijinės Lietuvos laikais buvo dvaras, istoriniuose šaltiniuose neparemta. Šalia Saldutiškio esančio Trinkūnų kaimo kapinaitėse Jaloveckų šeimos paminklas suteikia

Adr.: 4759 Ignalinos raj., Palūšės paštas, Aukštaitijos nacionalinio parko direkcija, leidklys „Ladakalinis“, telef. 45944. Redakcinė kolegija: G. Grašys, V. Juodagalvis (red.), R. Udras, B. Šablevičius.

tikslesnių žinių apie dvaro įkūrimą. Kapinaitėse palaidotas Antanas Jaloveckis (Antonis Boženec Jalowiecki, 1772–1852), minimas kaip Saldutiškio įkūrėjas („fundator“). Tad realu manyti, kad Jaloveckiai čia įsivirtino XIX a. pirmoje pusėje. Tai patvirtintu ir pirmieji pastatai — centriniai dvaro rūmai datuoti 1830 m.

Istoriniuose šaltiniuose yra minimi keli dvaro rūmų statybos etapai. B. Jaloveckio šeimininkavimo laikais rūmuose buvo 35 kambariai. Rūmų fasade iki šių dienų yra išlikę Jaloveckų giminės herbas.

Pirmais pasaulinio karo sumaišyje rūmų ir visa dvaro sodyba buvo sunokota. 1938 metais i Saldutiškį atvyksta ir dvaro rūmuose apsistoją vienuolai saleziečiai, kurie ėmėsi vadovauti Saldutiškio parapijai. 1940 m. sovietizacijos laikotarpiu vienuolynas (naujokynas) buvo uždarytas. Karo metais dvaro rūmuose buvo įsteigta litgoninė. Sovietmečio statybos toliau keitė dvaro rūmų išvaizdą. Gretimai pastatytas naujas vidurinės mokyklos pastatas užgožė ir sudarkė tūrinę ir erdvinę kompoziciją.

Dvaro sodybą juosė aukšta akmeninė tvora, šiuo metu sunaikinta.

Akmeninis dvaro svirnas dar 3-čiajame dešimtmetyje buvo perstatytas į bažnyčią. Pirmieji mėgimai Saldutiškyje įkurti maldos namus priklauso dvarininkams Jaloveckiams. Bažnyčios statyba buvo pradėta prie Lamėsto ežero. Ten buvo vežami akmenys pamatams, tačiau pradėtas darbas buvo nutrukta. Trečio dešimtmecio pradžioje vienos gyventojai pradėjo rūpintis Saldutiškio parapijos steigimu (atsiskirti nuo Labanoro parapijos) ir pasistatydingo bažnyčią ant tvirtų svirno sienų. Apatinėje mūro dalyje nuo dvaro rūmų pusės dviejose vietose yra iškaltos 1843 m. datos ir mūrininkų pavardės Kazimierz Gracewicz i (...) Huliewich.

Apleistuose ūkinuose pastatuose yra išlikusios 1898 m. datos. Būtina skubiai gelbėti išlikusius pastatus. Buves kolūkių statybos projektavimo institutas parengė pastatų pritaikymo ir rekonstrukcijos projektą, tačiau permanentū metalai vėl viskai uždelsė...

Idomi gyvenvietės savastis ir dvaro želdiniai. Parkas tebėra vertingas, todėl paskelbtas vletinės reikšmės gamtos paminklu. A. Tauro knygoje „Mūsų parkai“ (1989) Saldutiškio parkui skirtama 6 eilucių pastraipa, išvardijami būdingesni ir reti egzotiniai medžiai. Parkotyrininkas K. Labanauskas parką apibūdina (1986): „Nedidelis, bet brandaus ir vaizdingo medyno su vertingais egzotais parkas, vizualiai gožiamas grioždžiško mokyklos priestato“. B. Kviklys pastebi, jog B. Jaloveckis „Saldutiškyje įtaisė turtingą parką, tikrai dendrologini sodą ir keletą miško kvartalų užsodino maumedžiais. (...). Yra bene didžiausias Lietuvoje piešutkinis kadagys — 13 m aukščio, 50 cm skersmens“. Deja, piešutkinis (t. y. virgininis) kadagys žuves.

Didelė parko vertybė — siauros mažalapių liepų alėjos, susikertančios stačiaisiais kampais ir dalijančios parko teritoriją atskirais sklypais. Idomi ir saugotina šiaurinė dvaro sodybos dalis — dviguba alėja. Svetimžemai egzotiniai medžiai sutelkti reprezentacinėje dalyje tarp rūmų ir buvusio svirno, dabar bažnyčios. Cia auga mažalapių liepų ratas, sibirinis kėnis (kamieno apimtis 1,3 m aukštyste — 1,70 m), dyvikamienis pilkasis riešutmedis (kamienų skersmuo 60 ir 70 cm), trikamienė vakarienė (24, 30, 34 cm), „puokštė“, platanalapis klevas (28 cm), taip pat vinkšnos, kalninės guobos, paprastieji kleivai ir uosiai. Netoli rūmų puikuojasi japoniniai maumedžiai 295 ir 275 cm apimties kamienais (skersmuo atitinkamai 94 ir 88 cm).

Saldutiškui būdinga maumedžių gausa. Tai, matyt, buvo mėgiamas B. Jaloveckio medis. Pasak miestelio žmonių, dvarininkas turėjęs ir didžiai vertinės dvaro eigulį, sodininką Baroną. Jo rankomis buvo sodinti, puoseleti senieji Saldutiškio medžiai.

(B. d.)

P. Bilkio nuotraukoje: Saldutiškio bažnyčia.

Leidėjas: Aukštaitijos nacionalinio parko direkcija, LN 516a, Spaustino Utenos spaustuvė, 1992 m. Užsak. Nr. 1803. Tiražas 3000 egz. Kaina sutartinė.